

URSHULTS KRÖNIKA

1950

Urshults Krönika 1950.

Utgiven av Urhultsbygdens Turisttrafikförening, Hembygdsföreningen Gamla Urshult och Sällskapet Hemflit.

Redaktör: *Ingenjör H. Tarstad, Urshult.*

Redaktionskommitté: *Kyrkoherde N. Hellberg, Urshult, medicinalrådet Karl Loberg, Bromma, fil. lic. A. Vejde, Lund.*

Ny giv.

Första årgången av en ny serie Urshults Krönika överlämnas härmed. Vid jämförelse med den avslutade serien lägger man märke till betydande förändringar framför allt i typografiskt utförande men också i det utökade sid- och bildantalet. Grundidén för krönikan att med regelbundenhet notera varje års särskilda händelser har icke frångåtts, tvärtom kan man märka en strävan efter att utbyta den korta notisen mot en utförligare sammanfattning. I den utökade redaktionen för krönikan kan också utläsas en strävan att bjuda det bästa möjliga å de blad, som skola bilda Urshults Krönika. Det är särskilt glädjande, att i redaktionskommittén kunnat knytas män med fast förankring i bygdens liv, med omvitnat intresse för krönikan och med sådan vetenskaplig bildning, som redaktören själv saknar.

För att söka hindra att de första årgångarna i serien bli slutsålda, när de sista utgivnas, har upplagan fördubblats. Kostnaderna bli därigenom större och då hela framställningssättet blir dyrare förutsätter ett bibehållande av denna årgångs storlek och utseende, att krönikans läsare ökas i samma takt som under de gångna tio åren. Vi önska härvidlag varje medlems medverkan för att kunna knyta nya kontakter och uppnå målet: 10 nya årgångar av Urshults Krönika.

Å första sidan: "Bröllopet i Cana i Gallileen". Bonad målad av Clemet Håkansson år 1792. Ägare Hembygdsföreningen Gamla Urshult.

Krönika 1949.

JANUARI.

1. Kyrkovärden G. H. Jonasson i Hultalycke tilldelades kyrkovärdsdiplomet vid sin avgång efter 8 års kyrkovärdskap.

4. Urhults sockens brandstodsbolag överväger utvidgning av försäkrings-säkerheten för delägarna genom tecknande av återförsäkring i Försäkrings AB Suecia.

FEBRUARI.

1. Överrevisorerna i kungl. järnvägsstyrelsen konstaterar i sin redogörelse, att järnvägarna inom sjätte distriktet, till vilket Smålands- och Blekingebanorna hör, inte bära sig. Rationalisering av driften föreslås göras genom indragning av smärre stationer och person- och godssamlingstrafik med bussar och lastbilar.

MARS.

19. Söderbygdens vattendomstol har lämnat vägförvaltningen i Kronobergs län tillstånd att uppföra en ny bro över Mörrumsån vid Hackekvarn. Senare har domstolen lämnat tillstånd till rivning av de gamla broarna. Arbena ha påbörjats.

25. I kyrkan överlämnades den av Finlands president instiftade medaljen *Benignitatis Humanae Finlandia Memor* till 8 personer, som vårdat finska barn under kriget, samt till 22 personer, tagit tagit aktiv del i fadderortsrörelsen. Dessutom utdelades hemvärnets tjänsteårsmärke i silver till 7 hemvärnssamariter.

28. I proposition angående trädgårdsundervisningens ordnande har jordbruksministern tagit ställning till frågan om organisationen av den beslutade fruktodlarskolan i Urshult. För undervisningen föreslås anställd en föreståndare och en övningslärare och som biträde en förman och en instruktör.

31. Till följd av den torra väderleken har ett flertal gräsbränder uppstått genom riseldning.

APRIL.

2. Avtal träffas av kommunalfullmäktige om förhyrande av nytt område som avstjälningsplats för samhället. Därigenom löses på ett bra sätt en fråga, som alltför länge varit aktuell.

24. "Med snudd på rekord". Bland studiecirkel i Urshult. Radioreportage.

"NTO har f. n. 24 cirklar i arbete i olika ämnen med cirka 225 medlemmar, JUF 10 cirklar och 84 medlemmar, SLU 6 cirklar och 42 medlemmar samt SMN 6 cirklar. ABF har en cirkel och hantverksföreningen en med 10 medlemmar. De övriga cirkelarna ha tillsammans 65 medlemmar. Det blir inalles 426".

28. I Sveriges Pomologiska föreningens fruktlagringstävlan togs första pris i grupp Melon av lantbrukare John Jonasson, Hultalycke (samtidigt länsmästare). I grupp Ribston tillföll tredje pris Henric Leonardsson och i grupp Cox Pomona blev Kurrebo Fruktodling länsmästare för Kronobergs län.

30. Elektriska Andelsföreningen beslutar utökning av belysningsnätet i samhället.

MAJ.

8. Vid årsmöte i Bygdestugan bekräftas sammanslagningen av Hembygdsföreningen Gamla Urshult och Sällskapet Hemflit med Urshultsbygdens Turisttrafikförening.

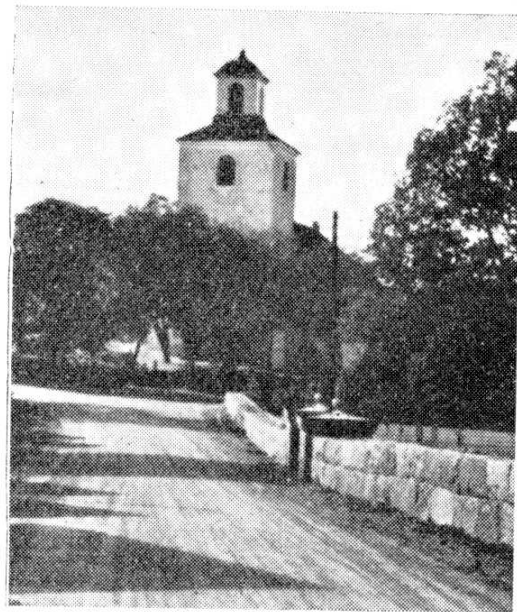
29. Nordiskt vänortsmöte i Växjö avslutades med en färd genom Åsnebygdens och ett besök i Urshults kyrka under gudstjänsten.

JUNI.

27—29. Pågick ett Unga Odlare-läger å Sirkönäs å Sirkön.

JULI.

9. Sydsvenska Kraftaktiebolaget anholder hos Söderbygdens vattendomstol att vid Granö i Allmundsryds socken få uppföra ett vattenkraftfall, som en första anläggning i bolagets planerade utbyggande av nedre Mörrumsåns återstående strömfall. Genom detta komma de fasta ålfiskena i vissa delar av Mörrumsån att förstöras.

Mitt under pågående gudstjänst fattade taket på Urshults kyrka eld på vårfrudagen. I kyrkan, där bl. a. en högtidlig medaljutdelning pågick, anade man ingenting och först efter det gudstjänsten avslutats och en stor del av deltagarna avlägsnat sig, upptäcktes rök från taket vid skorstenen. Flagor från soteld hade fallit ned på det mossbelupna spåntaket på kyrkans norra långsida, spritt sig så sakta i vindstillan, bränt igenom taket och sökte sin näring i brännbara ämnen på kyrkans vind. Urshults brandkår kom snabbt till platsen och genom ett energiskt släckningsarbete, där man benyttade sig av närheten till vatten, hade man snart elden under kontroll. Under tiden pågick ansträngningar att föra undan kyrkans klenoder, vilka, om elden hade spritt sig, hade kommit i farozonen. Man var särskilt rädd för att vattenbegjutningen skulle skada altarmålningarna, men de inre skadorna å kyrkan blevo ganska små.

Branden kom emellertid att ganska snabbt realisera den gamla planen att förse kyrkan med ett koppartak i stället för det gamla kombinerade spån- och skiffertaket, som länge varit bristfälligt. En fond för ända-

17. Kommunalnämnden förordar järnvägsstyrelsens anhållan att få bedriva busstrafik å sträckan Urshult—Hunnamåla, en vägsträcka om 13 km. Detta är den enda av socknens huvudvägar, som saknar bussförbindelse.

17. Sedan ägarna till Möllekulla gård genom donation möjliggjort för idrottsföreningen i Urshult att planlägga en utbyggnad av idrottsplatsen och denna utvidgats genom erforderligt markinköp har en utredning om utbyggnad till en fullt modärn anläggning för både fotboll och friidrott företagits genom medverkan av Smålands idrottsförbund. Kostnadsberäkningen för anläggningen slutar på 51.500 kr. Då hälften av detta belopp kan erhållas i statsbidrag har kommunalfullmäktige på anhållan av idrottsföreningen beslutat att anslå 20.000 kronor till idrottsplatsen

målet disponerades, men dittills hade icke byggnadstillstånd kunnat erhållas. Efter förnyad ansökan och uppvakning för vederbörande myndigheter i Stockholm erhöles tillstånd och arbetet kunde påbörjas.

Vid avrivningen av den gamla takbeklädningen visade sig dock mera omfattande omläggningar av taksvall och bjälkar erforderliga, innan kopparbeklädningen kunde göras. Under tre månader pågick arbetet och i slutet av november kunde det avslutas och då var hela taket och tornet klätt och försett med nya regnrännor och stuprör av koppar, ett nytt kors sträckte sina armar mot skyn och byggnadsställningarna kunde plockas undan. Kostnaden för hela arbetet uppgick till mellan 75—80.000 kr.

Kyrkan har genom det utförda arbetet fått en förnämlig yttre prägel, som ytterligare kommer att fördjupas, när väder och vind omvandlar koppars röda glans i en mjukt grön patina, som vackert kommer att smyga sig in i landskapets färgtoner, samtidigt som den klart hävdar kyrkans pondus.

och att teckna sådan ansvarsförbindelse, som statsmakterna fordrar för statsbidrags utbetalande.

21. Antalet taxerade skattekronor i socknen utgör 37.498 mot 30.991 för år 1947.

23. NTO-logen Vågbrytaren erövrar det stora försöksverksamhetspriset för lokalföreningar inom NTO, som riksorganisationen uppsatt, och mottager detta vid riksmötet.

24. Den årliga metningstävlingen i Åsnen vid Sirkö södra bro hade samlat stor publik i det vackra sommarvädret. Metmästare bland 189 deltagare blev Axel Roslund, Göteborg.

39. På förslag av Akrokens vägsamfällighet har kommunalfullmäktige låtit utreda frågan om en sammanslagning av alla vägsamfälligheter i socknen i syfte att gemensamt och med stöd av allmänna medel få till stånd en organisation, som genom maskininköp nedbringa kostnaderna för enskild vägunderhållning samtidigt som enhetlig skötsel ordnas. 22 vägsamfälligheter anslöto sig till den beslutade organisationen.

AUGUSTI.

16. Vid mästerskapstävlingar i skolskjutning vid Urshults Skytteförenings bana utmärkte sig skytteveteranen C. E. Sandström.

"Skytteveteranen C. E. Sandströms prestationer i dessa tävlingar måste anses som tämligen enastående, i det han icke blott blev vinnare i skjutningen mot 10-ringad tavla utan även placerad sig som trea i mästerskapet och som tvåa i sin klass. Hr Sandström har 77 år på nacken, men öga och hand är stadiga och säkra som hos en ungdom". (Citat ur Smål. posten 18/8).

21. Hembygdsföreningen Gamla Urshult anordnar den första hembygdsdagen å Lunnabacken, sedan området i sin helhet disponeras av föreningen.

SEPTEMBER.

4. Landets största civilförsvars- och inkvarteringsövning pågår i Urshults samhälle under medverkan av militär

Deltagarna i civilförsvarsövningen på väg till kyrkan.

Årets blomningsfest i Urshult gick programenligt av stapeln i söndags. Att den skulle draga mycket folk till bygden, hade man på känn redan på ett tidigt stadium, i det att näringsställena abonnerats till bristningsgränsen sedan flera dagar, men även den mest optimistiske hade knappast räknat med att slå 1939 års rekordsiffra, 10.000 besökande i runt tal. Det kom över 20.000. Visst har turisttrafikföreningen samlat rön och erfarenheter från tidigare tillfällen och ej varit sen att prova nya, mera rationella vägar för att åtminstone i någon mån kunna tillgodose besökarna, men inför en invasion av söndagens format håller varken utrustningar eller beräkningar.

(Smål.-posten 24/5)

Tidigt under förmiddagstimarna kom bilar och bussar från alla håll i de sydsvenska länen och åtskilliga även från fjärrare trakter. Statspolisen sattes på allt hårdare prov, när den under fortsättningen skulle ordna trafiken på de smala och krokiga vägarna till festplatsen. Bilarna

måste parkera på ängar och hagar och i sandgropar runt om i bygden. Det var en motoristisk invasion utan like — den största koncentration av bilar, som någonsin skådats i Kronobergs län.

(Svenska Dagbladet 23/5)

Till denna folkfest av väldiga mått i en osedvanligt rik och ymnig natur hade enbart genom Jönköpings-Postens (m. fl.) rese-tjänst över 600 människor förts. Det var rika tillfällen att inte endast njuta av den prakt massorna av blommande fruktträd uppvisade utan också att beundra busschaufförernas fullkomligt enastående förmåga att få fram sina fordon genom den snårskog av bilar och bussar, som uppstått kring blomningsfesten på den högt över Åsnens vatten belägna gamla offerplatsen Lunnabacken.

(Jönköpings-Posten 23/5)

Utsikten från Lunnabacken är så bedårande, att man försonar sig med de upptåg, som vid blomningsfesterna anordnas där. Nu irriterades man visserligen en smula av hornblåsare och andra bullermakare, men allmänheten satt vänd mot Åsnen och

glömde allt annat. Så skall naturen vara.

Urshults turistförening behöver inte vidtaga några nämnvärda arrangemang för att få folk till blomningsfesterna. Ingenting kan konkurrera med äppelträden och Asnen. Det behövs ingenting annat heller. Olle Nygren verkade en smula malplacerad i denna miljö och hornblåsarna skrämde småfågeln.

(En kåsör
i Värnamo-Tidningen 24/5)

och frivilliga försvarsorganisationer på platsen. Flyg, luftvärn, hemvärn, lottor, sjukvårdspersonal och civilförsvarsfolk voro i rörelse från tidigaste morgonstund. Ortsbor och främlingar kantade vägarna för att åse skådespelet och på ett flertal platser var utställning ordnad av med övningen sammanhängande föremål. Övningen avslutades med landshövdingetal och andra tal och därefter anträdde marschen till kyrkan, organisationsvis med fanor i teten, och där hölls en andaktsstund med invigning av Röda Korsfanor och utdelning av förtjänsttecken i guld till ett antal Urshults-lottor som höjdpunkter.

På kvällen fick hela svenska folket en liten orientering om Urshultsövnin-garna i dagens eko.

24—25. *Skördefesten i Urshult.*

"Över den fagra Urshultsbygden log solen på söndagen från en klarblå himmel. Turisttrafikföreningens gamla vänskap med väderguden bekräftades på nytt. Hösten lade upp alla sina prunkande färger på paletten inför de tusenden, som från när och fjärran hade kommit för att begå årets skördefest.

Festtåget hade denna gång lagts upp som ett gammaldags bröllop. Man hade införskaffat autentiska dräkter, i den mån icke sådana fanns att uppbringa i orten, och från gamla förnäma bondehem hade man fått fram verkliga klenoder i utstyrselväg. Alla gamla ländäer, giggar och andra åkdon hade

dragits fram och piffats upp. Ortens maskör med assistens från Växjö hade några timmars styvt jobb med att få fram de karakteristiska tidstyperna — och lyckades utmärkt.

För publikens trivsel var väl sörjt. På två dansbanor trädde dansen i ett och olika orkestrar avlöste varandra.

Naturligtvis skulle också Urshultsbygdens speciella stolthet, frukten, exponeras. Detta skedde i en liten vacker och välordnad utställning. Den, som förstår sig på frukt och fruktodling, kan iakttaga, vilken oerhörd utveckling, som skett på fruktodlingsområdet i bygden under de senaste 15 åren. Ty detta var utställningsfrukt. Publiken bereddes tillfälle att rösta om vad den ansåg vara den vackraste frukten och på så sätt skedde prisbedömningen. De flesta hade fastnat för vacker Åkeröpyramid, utställd av Gösta Håkansson, Klasamåla, vilken alltså korades till etta...

Efter festligheterna arrangerades "eldfest" på Urshultsviken". (Smålandsposten 27/9).

Fruktutställningen å Skördefesten hade arrangerats av Urshultsbygdens Fruktintressenters Samorganisation och omfattade sortimentsfrukt utställda av 36 odlare och innehållande i bygden allmänt odlade handelssorter liksom en del nyare sorter, som hålla på att utprovas, packad frukt av för bygden representativa sorter. En monter visade prov på äpplen från Statens trädgårdsförsök i Alnarp och sort-, stam- och gödslingsförsök från Kurrebo fruktodling, och en annan prov på växtsjukdomar och skadedjur inom fruktodlingen. Den samtidigt pågående bi- och honungsutställningen blev föremål för expertbedömning och prisutdelning.

OKTOBER.

6. Landstingets ledamöter besöker på en rundtur i länet Kurrebo och Ugglekull och gör sig underrättade om förhållandena kring den planerade fruktodlarskolan.

7. Sedan riksdagen fastställt organisationsplan för fruktodlarskolan och

omarbetning av uppgjorda ritningar för denna verkställt, som medfört ökade kostnader, anhåller hushållningssällskapet hos landstinget om tilläggsanslag på 40.950 kr, vilken summa utgör 1/4 av den ökade kostnaden. Inventarier och undervisningsmaterial ha kostnadsberäknats till 74.625 kr för vilken summa statsbidrag ej kan påräknas. Lärarelöner och driftskostnader ha för skolans första läsår beräknats till 49.574 kr varav 20.570 kr kan påräknas i statsbidrag. Landstinget beslutar i enlighet härmed.

8. Vid 7:e Nordiska Trädgårdsutställningen i Helsingfors deltagar en kollektiv utställning av fruktodlare från Urshult och erhåller ett av hedersprisen skänkt av den finska trädgårdssammanslutningen Lohjansudun Puutarhaseura.

13. Lindgrens stora affärsföretag firar 25-årsjubileum.

16. Urshults Föreläsningssällskap firar sitt 10-årsjubileum i samband med en föreläsning och sitt årsmöte. En redogörelse för verksamheten lämnades och en del siffror belysa denna. Sedan sin tillkomst 1939 har anordnats 90 föreläsningar med 6.501 åhörare (medeltal 73 per föreläsning), 82 filmaftnar med 6.620 deltagare (medeltal 81 st.) och 14 teateraftnar med 2.530 åhörare (medeltal 181 st.). Föreningen samarbetar med många organisationer och driver själv ett bibliotek, vars utlåning är samordnat med övriga bibliotek.

20. Röda Korsets insamling av frukt inbringar 800 kg i Urshult, vilka sänts till skolor i övre Norrland.

23. Uttaxeringen för år 1950 fastställdes till kr 6.40 för den borgerliga kommunen, varav 3.30 avses för skolan. Tillsammans med kyrkans uttaxering av kr 1:10 blir den slutliga utdebiteringen fastställd till kr 7:50, vilket betyder 25 öres minskning jämfört med fjolåret.

24. Hålles en instruktionskurs för köpmän och affärsmedhjälpare på initiativ av Urshults handelsklubb.

NOVEMBER.

24. Det gamla Urshults bygdegille firar 25-årsdagen av sin tillblivelse. Verksamheten har nu återupptagits av ett nybildat folkdanslag verksamt inom NTO och detta har medverkat i olika program under sommaren.

29. Revolution i Småland. Bland stenröjare på åkerlappar i Kronobergs län. Ett radioreportage huvudsakligen från Urshult gjort av Nils Linnman.

Det gav på ett trevligt sätt en målande bild av hur väldigt i själva verket den pågående kampanjen mot stenen är i denna landsända. Det är en revolution som för skogsbygdens del jämfördes med vad enskiftet betydde för jordbruksbygderna för ett hundratal år sedan. (Växjöbladet 1/12).

DECEMBER.

3 o. 4. Folkbildningsdagar i NTO:s regi med föreläsningar av NTO:s riksstudieledare rektor Justus Elgeskog.

7. Ett sammanträde inför länsstyrelsen i Kronobergs län med landshövdingen som ordförande hölls å Urshults hotell och huvudfrågan gällde byggnadsplanen för Urshults samhälle. De kommunala myndigheterna och enskilda personer framlade sina synpunkter och landshövdingen sammanfattade dessa i uppfattningen att byggnadsplanen skall begränsas till ett koncentrerat område i första hand och i detta skall vatten- och avloppsfrågan lösas på ett betryggande sätt. För övrigt skall nybyggnader t. v. hindras, tills en utvidgning av byggnadsplanen erfordras. Ett undantag skulle dock gälla den nya kyrkskolan, vars avloppsfråga skulle lösas för sig. Ett avgörande efter dessa linjer skulle länsstyrelsen träffa.

18. Skolstyrelsen träffar definitivt avgörande om uppförande av nya skolan vid kyrkan, sedan arbetsritningar och kostnadsberäkning verkställt. Denna slutar på en summa av 553.995 kr, vartill kommer 38.881 kr. för inventarier.

22. En petition från Vemboöbygden tillställdes Sydsvenska Kraftaktiebolaget med begäran att transformatorerna

i denna bygd utbytes, så att högre spänning erhålles å ledningarna.

27. JUF överväger att överlåta sin bygdegård till en bygdegårdsförening i syfte att lösa de restaurerings- och tillbyggnadsplaner man syftar till.

31. Nyårsafton hölls för 30:e gången å rad nyårgudstjänst i kyrkan, om vilket kyrkoherde Hellberg i sin vackra och tankeväckande predikan erinrade. Det var nämligen 1919 som nyårsafton gudstjänster för första gången började hållas i Urshults kyrka, på initiativ av framlidne prostén Alfr. Elmbladh. En stor menighet hade mött upp. I den nattvardsgång, som i anslutning till nyårgudstjänsten var anordnad, deltog mellan 300 och 400 personer. Urshults kyrkokör medverkade med sång, vilket bidrog till att förhöja gudstjänstens högtidlighet.

I anledning av det nya halvseklets ingång var kyrkan öppen för enskild andakt i samband med nyårsringningen. Kantor Ejnar Svensson utförde musik från läktaren och medlemmar av kyrkokören deltog i psalmsången. Det blev en stämmingsmättad stund i fädernas kyrka i den stilla midnattstimman, med klockringning, orgelmusik, psalmsång och stilla andakt, på tröskeln till ett nytt år och till ett nytt halvsekel.

(Växjöbladet 3/1 1950)

Vykort från norr.

Här är Småland. Åsnen vagnar i en svartblank näckrosvik blomman som med vita taggar är en brudkrona lik.

Ingen gräll maskinutställning lockar här vid veckans slut. Ingen bifftur för beskällning bölar här sin längtan ut.

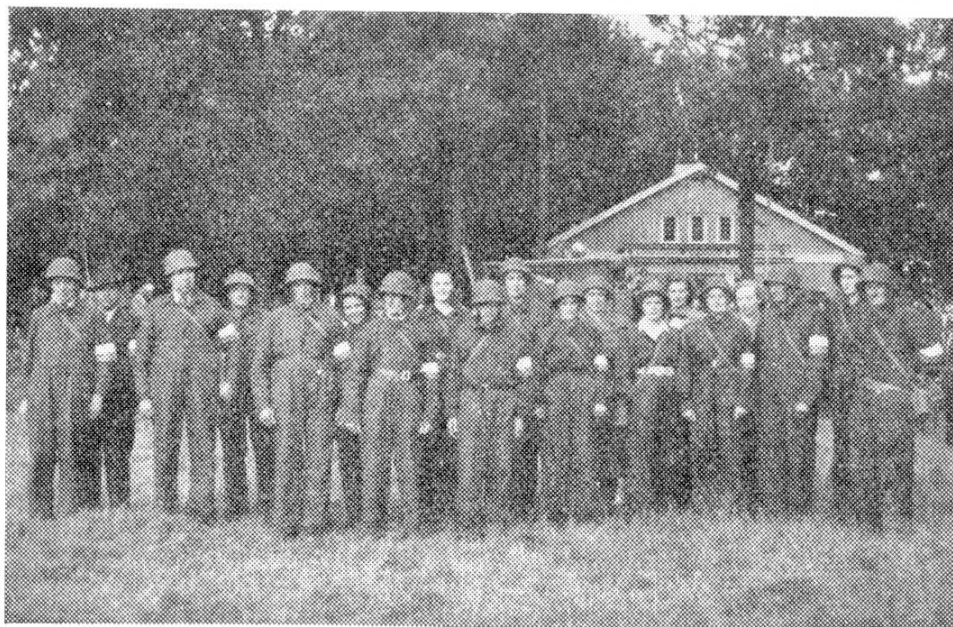
Bara blåa sländor fara som en fjunlätt silkestråd. Vara eller icke vara... Deras dag är kort och bråd.

Björkar susa, brisar spela. Sirligt niger vassen spön. Bara sommar är det hela. Blå är himmeln, jorden grön.

Kväll i Varend. Bort dör vinden. Fjorden färgas lingonröd. Allt har dagg på ena kinden, på den andra morgonglöd.

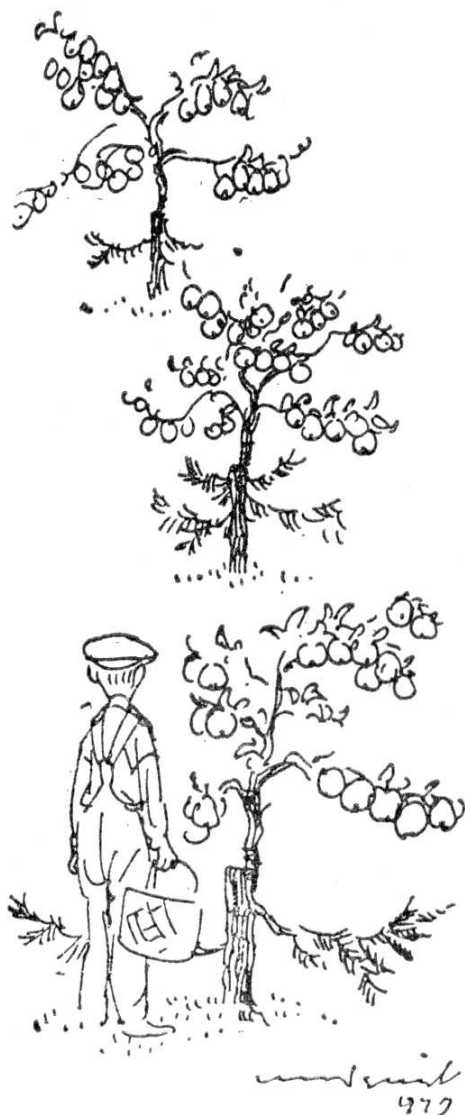
DENSAMME.

(Förf. Gabriel Jönsson
i Sydsv. Dagbl. Snällposten
18/7 1949)

Från Civil-
försvars-
övningen
4 sept.

Fruktsituationen.

I Urshults socken på Kurrebo gård i sydliga Kronobergs län skall envar som är lämplig få lära ta vård om päron- och äppelträn.

Om våren, då saven svallar och ger liv med sin goda fukt, kan man ympa på granar och tallar så att även de bär frukt.

(Dagens Nyheter,
Namn och Nytt,
den 17/9 1949)

*

Fruktodlingens lönsamhet visar sig framförallt i de omfattande nyplanteringar som i Urshult som annorstädes verkstälts. En försiktig beräkning ger en siffra på 10—12.000 nya fruktträd

under år 1949, vartill kommer omförädlingen av vildstammar, som fortfarande i betydande omfattning pågår. Rationaliseringen av skötseln fortsätter och antalet motorsprutor överstiger nu 20-talet. Den planmässiga stenröjningen medför att traktorer i ökad omfattning kunna användas i den småländska jorden och detta bidrar till rationaliseringens snabba takt. Ansvarsmedvetna fruktodlare äro dock övertygade om de risker den enorma ansvällning av odlingen för med sig inte bara här utan i ännu högre grad i Skåne. De inse, att de relativt sett höga priserna på frukt i längden icke kunna hållas utan söka inrätta sig efter ett prisläge, som tillfredsställer konsumenten i lika hög grad som producenten. Fruktkonsumtionen sammanhänger i hög grad med priset och en ökning av förbrukningen kan förutses med lägre fruktpriser. De kommande fruktskördarna måste efterhand bli så stora, att inkomsten blir oförändrad även om kg-priset minskar. Det gäller då att tillse att omkostnaderna hållas vid låg nivå och detta uppnås genom sträng rationalisering.

Blomningen gynnades av bra väder, kartbildningen var utomordentlig och det oroande rika kartfallet visade sig vara en välgörande försynens åtgärd. När skörden var mogen bestod den av kvalitetsfrukt och kvantiteten fabriksfrukt var mycket ringa. Eftersom efterfrågan på fabriksfrukt var ringa ingrep även i detta avseende försynen på ett för fruktodlarna angenämt sätt. Kvantiteten frukt var också oerhört rik och ansågs vara större än fjorårets, då den uppskattades så högt som 2 miljoner kg.

Den deklarerade inkomsten för frukt-försäljning för detta år (1948) uppgick till kr 631.065. Om från denna siffra drages 20 %, motsvarande inkomst för päron, plommon, potatis m. m., vilket är samma procentsiffra som i fjor återstår kr 504.852. Fruktcentralens medelinköpspris för frukt från Urshult är beräknat till 56 öre per kg. Enligt dessa fakta skulle fruktsköörden blott ha uppgått till c:a 900.000 kg, således

avsevärt mindre än den beräknade siffran i fjorårets Krönika. Till siffran skall dock läggas skörden från husbehovsodlingar, men denna kan inte förändra slutsiffran i någon större grad. Om vi därför antaga, att den deklarerade summan är rätt, få vi även begränsa vårt omdöme om fruktodlingens omfattning och skörderesultatet i socknen.

Det är på dessa grunder omöjligt att uppskatta skördens storlek år 1949. Prisbildningen reglerades även detta år av priskontrollnämnden, men denna mister självklart sin betydelse, när tillgången är rik. Speciellt å lägre kvaliteter var prisbildningen helt fri och understeg de fastställda priserna med betydande belopp.

Päron- och plommonskörden var under året ganska betydande och försäljningen kunde ske till goda priser, även om päronförsäljningen alltid har sina risker. Stenfruktsodlingen börjar prövas även i våra bygder och nyplantering av olika sorter körsbär har varit aktuell.

Odlarpriset å prima frukt (äpplen av vintersorter) var ungefär det av priskontrollnämnden noterade. Hushållssorter 57 öre, bordssorter kl. II 63 öre, kl. I 77 öre, dessertsorter kl. II 87 öre, kl. I 97 öre och cox orange 121 öre. Sommarfrukten kunde däremot icke säljas till höga priser utan fick slumpas bort. Detta förhållande fick här icke så stor betydelse då i allmänhet de större odlarna ympat sina träd av denna typ. Den av fruktodlareförbundet igångsatta omympningskampanjen av mindervärdiga äppelsorter till hållbara, goda handelssorter, bör därför erhålla alla ansvarsmedvetna trädgårdsägares stöd. Kampanjen är upplagd i form av en tävling med värdefulla priser. För lägre kvaliteter av vintersorter kunde ej heller högstpriser erhållas, men kvaliteten var genomgående mycket hög och blott mindre mängder drabbades därför av prisfall.

I syfte att utjämna riskerna för dylika prisfall ha omfattande planer på lagerhus diskuterats och i viss ut-

sträckning genomförts. Å Frukttentralen har en utvidgning av lagerutrymmena kunnat göras och frukthandlare W. Ottosson har nybyggt en stor lagerlokal, där den rymliga källaren försetts med kylanläggning av typ Koldär, enligt vilken nattetemperaturens kylförmåga utnyttjas.

En rationalisering av fruktodlareföreningarnas verksamhet har diskuterats, som syftat till en sammanslagning av alla föreningar till en, men detta har icke kunnat realiseras.

Gravensteinertävlingen.

Urshultsbygdens Frukttintressenters Samorganisation har under 1949 anordnat gravensteinertävling i Urshult för fjärde gången. I denna tävling, som är den enda i landet, deltog 15 fruktodlare.

Tävlingsnämnden har bestått av folkskollärare Per Petersson, Bredaslätt, trädgårdskonsulent Yngve Lundin, Växjö, ingenjör Ragnar Stanler, Urshult, samt frukthandlarna Henrik Håkansson och Wallentin Ottosson, Urshult.

Tävlingsnämnden har arbetat så, att den besökt de olika fruktodlingarna och bedömt fruktträdens näringstillstånd, beskärning och besprutning m. m. Vid samma tillfälle har man av varje odlare erhållit 15 st. gravensteinäpplen, som efter ett par veckors lagring undersökts beträffande smak, utseende och kvalitet. Frukten har sedan sänts till Lantbrukskemiska Kontrollstationen i Jönköping för kemisk analys för fastställande av askorbinsyre- och sockerhalt.

Prisutdelningen skedde på en av Samorganisationen anordnad fruktodlardag i JUF:s bygdegård lördagen den 22 oktober 1949.

Förste pristagare och därmed årets gravensteinermästare blev lantbrukare Albin Nilsson, Sannahult, med 25.460 poäng och erhöll inteckning i Svenska Frutföreningens vandringspris samt diplom. 2:a pris erhöll lantbrukaren Ivar Carlsson, Klasamåla, med 24.915

poäng. 3:e pris överstelöjtnant Knut Stanler, Möllekulla, 24.780 poäng, 4:e pris lantbrukare Sture Ursberg, Bosgård, 24.570 poäng, 5:e pris lantbrukare Henric Leonardsson, Västerbotorp, 22.955 poäng, 6:e pris fru Anna Larsson, Karatorp, 22.775 poäng, 7:e pris lantbrukare Sven Knutsson, Sundslätt, 21.755 poäng.

Humleodlingen till heders.

Redan i Samuel Kroks klassiska urs-hultsskildring omtalas att man i Urshult ägnar en trägen och gagnande flit på humlegårdars skötande och ansande. Även om den odlade humlen icke kunde jämföras med Brunswigs (Braunschweigs) humlen, så är den dock försvarlig och en ansenlig avsättning göres icke allenast till närmaste städer utan även till Lund, Malmö och andra städer.

Det var därför en gammal näringsgren som återupplivades i Urshult, då den 28 april den första humleplantan jordsattes och den första försöksodlingen iordningställdes. Det var på initiativ av Samorganisationen, som denna nya binäring hade aktualiserats vid en fruktodlaredag den 3 mars, då en kommitté för frågans lösning tillsattes. Denna mottog anmälningar från 14 intresserade lantbrukare och 2.500 planter av sorten Svalöv inköptes och planterades. Resultatet av första året blev mindre lyckat, men försöken komma att fortsättas med stöd av den vunna erfarenheten.

Fiskinplanteringen i sjön

Åsnen 1949.

Inplanteringen av fiskyngel har även under 1949 haft en betydande omfattning.

Här nedan följer en av fiskerikonsulent Bernt Johansson, Växjö, uppgjord sammanställning av fjolårets inplanteringar:

Åsnens södra fiskevårdsförening:
100.000 gäddyngel.

Åsnens östra fiskevårdsförening:
500.000 gäddyngel (förutom 90.000 i Lidhemssjön), 50.000 siklöjyngel, 2.000 ålyngel inköpta från Halland, samt 465 st. tvåsomrig sutare.

Åsnens mellersta fiskevårdsförening: 300.000 gäddyngel.

Åsnens norra fiskevårdsförening: 518.000 gäddyngel och 40.000 siklöjyngel.

Södra Sv. fiskeriförening och fiskare Viktor Nilsson, Jätsberg, 450.000 gäddyngel.

Kronobergs Läns Hushållningssällskap: 14.000 st. ålyngel, som inplanterats för återburna bensinskatte-medel vid fiske i sjön Åsnen.

Fiskare Viktor Nilsson, Jätsberg: 100.000 gäddyngel.

Handl. Bernt Svensson, Ryd: 10.000 gäddyngel i Horjefjorden samt slutligen generalkonsul Inge Erichs, Getnö: 2.205 st. försträckt gädda.

Särskilt inplanteringen av gäddyngel har varit mycket omfattande. Denna stora inplantering har möjliggjorts främst genom att fiskevårdsföreningarna utfört kläckning vid egna kläckningsanläggningar vid Snappahem och vid Torne kvarn. Fiskevårdsföreningarna hade för 1949 planerat en betydande ålyngelinplantering, vilken dock omöjliggjordes genom att ålyngel och sättäl ej stod att erhålla, men hoppas att under 1950 kunna företaga denna inplantering för vilken föreningarna ha reserverat medel.

Genom fiskerikonsulent Johanssons försorg har insamlats uppgifter om fiskefångsten inom Åsnens norra, mellersta och östra fiskevårdsföreningar. Här lämnas uppgift på fångsten och värdet av denna inom östra och mellersta fiskevårdsföreningarna, vilka hava sina verksamhetsområden till största delen inom Urshults socken.

Åsnens östra fiskevårdsförening omfattar ett vattenområde av c:a 4.510 hektar i Åsnen samt dessutom Lidhemssjön c:a 185 hektar. Fångsten har utgjort 11.714,1 kg till ett värde av kr 19.439:66. Fångst av fisk i kg per hektar utgör 2,49 och i kr per hektar

Statistiska uppgifter rörande Urshults församling för år 1949

Folkmängden 31/12 1948	1.798 m.	1.633 kv.	= 3.431
Födda	23 „	17 „	= 40
Inflyttade från stadsförsamling inom riket	13 „	33 „	= 46
„ „ landsförsamling inom riket	70 „	55 „	= 125
„ „ utlandet		2 „	= 2
Döda	25 „	21 „	= 46
Utflyttade till stadsförsamling inom riket	21 „	40 „	= 61
„ „ landsförsamling inom riket	66 „	84 „	= 150
Folkmängden den 31/12 1949	1.792 m.	1.595 kv.	= 3.387

FÖDDA.

Aramo:

Jan Gösta Evert Svensson 29/7.

Bosmåla:

Gunnel Margareta Helena Sjöqvist 1/11.

Buskahult:

Marita Christina Magnusson 23/10.

Dunshult:

Stig Lennart Gustafsson 15/9.

Dunsmåla:

Ingrid Kristina Johansson 27/5.

Ekeberg:

Bo Simon Johansson 14/4.

Elmehult Östergård:

Ingegerd Ann-Marie Aasa 5/2.

Eskekulla:

Kerstin Anita Berggren 24/7.

Frösehult:

Sixten Ejnar Henry Krantz 3/3.

Gröntebo:

Kjell Göran Krister Pedersen 1/12.

Hunnamåla:

Gert-Arne Göran Kroon 22/4.

Högagärde:

Eva Margareta Svensson 24/6.

Jätsbygd:

Sven Börje Anders Sigfridsson 8/9.

Karatorp:

Karin Birgitta Håkansson 18/5.

Kärrgårde:

Rosita Birgitta Strand 23/12.

Midingsbråte:

Leif Ronny Ragnarsson 26/4.

Nils Erik Nilsson 18/8.

Möllekulla:

Lars Ingemar Johansson 13/3.

Birgitta Christina Viktor 25/3.

Maria Elisabeth Stanler 16/5.

Gustaf Christer Svensson 19/5.

Anita Rose-Marie Johansson 28/5.

Anders Sixten Blomster 10/6.

Rolf Gunnar Linnell 2/7.

Kerstin Ann-Margret Naesström 3/11.

Olovslücke:

Axel Sven-Inge Carlsson 8/2.

Raftamåla:

Eva Kristin Eriksson 20/9.

Rössvik:

Anna-Lena Jönsson 2/8.

Jan Gustav Christer Petersson 11/8.

Sjöaryd:

Carl Birger Stellan Johansson 22/5.

Bengt Gunnar Carlsson 16/8.

Smöramåla:

Gun Liliann Löw 21/5.

Cathie Monica Dahlfors 11/9.

Gert Johnny Löw 1/12.

Sännahult:

Bengt Christer Andersson 10/9.

Tåget:

Jan Sune Johansson 6/12.

Törnabygd:

Karl Ingemar Christer Johansson 25/4.

Ugglekull:

Barbro Christina Franzén 29/1.

Västerbotorp:

Björn-Eric Georg Englund 13/11.

Bengt-Eric Valdemar Englund 14/11.

utgör värdet av fångsten 4,12. Till den uppgivna fångstmängden kommer fångstmängden från ett 35-tal fiskekortsinnehavare och ev. olovligt fiskande.

Inom mellersta fiskevårdsföreningen, som omfattar omkring 1.050 hektar

utgjorde fångstmängden 7.769,4 kg till ett värde av 11.538:52. Till ovan nämnda fiskmängd kommer den kvantitet som fångats av fiskekortsinnehavare och ev. olovligt fiskande. Fångst i kg per hektar utgör 7,39 och värdet i kr per hektar utgör 10,99.

DÖDA.

- 3/1 Matilda Johansson, f. Johansson, Trehörna, född 12/4 1876.
12/1 Nils Johan Nygren, Midingsbråte, född 17/4 1870.
1/2 Tilda Nilsson, Sundslätt, född 29/4 1861.
2/2 Rut Ingeborg Karlsson, Möcklehult, född 4/10 1917.
5/2 Ida Kristina Svensson, f. Adamsson, Stensgårdsslätt, född 14/1 1872.
11/2 Johan Magnus Adamsson, Buskahult, född 11/6 1865.
19/2 Johan August Karlsson, Bastaremåla, född 10/11 1870.
4/3 Karl August Holmgren, Möllekulla, född 1/9 1870.
5/3 Eva Sofia Petersson, f. Svensson, Bosmåla, född 30/3 1872.
11/3 Axel Ros, Aramo, född 8/12 1873.
21/3 Matilda Qvist, Berg, född 1/10 1891.
1/4 Johanna Vahlberg, f. Petersson, Buskahult, född 12/8 1873.
7/4 Frans Magni Petersson, Smöramåla, född 11/8 1884.
12/4 Axel Herman Karlsson, Buskahult, född 24/1 1884.
12/4 Anna Håkansson, f. Magnusson, Midingsbråte, född 30/11 1869.
24/4 Magni Löw, Smöramåla, född 4/10 1870.
12/5 Agda Kristina Karlsson, f. Svensson, Trehörna, född 7/11 1879.
20/5 Nils Verner Karlsson, Buskahult, född 23/7 1937.
1/6 Matilda Adamsson, f. Svensson, Törnabygd, född 14/12 1862.
12/6 Sven August Svensson, Hätteboda, född 21/1 1875.
20/6 Karin Ingeborg Gudrun Jeppson, Tryteke, född 24/9 1903.
26/6 Nils Johan Olofsson, Häsleholm, född 17/4 1866.
5/7 Bo Simon Johansson, Ekeberg, född 14/4 1949.
5/7 Karl Gustaf Herman Fransson, Aramo, född 23/12 1875.
7/7 Lars Alvar Elmqvist, Froaryd, född 19/9 1948.
12/7 Peter Magnus Melin, Buskahult, född 2/2 1861.
13/7 Maria Kristina Hagström, f. Petersson, Sundslätt, född 5/11 1872.
18/7 Sven Erik Magnusson, Skallerlid, född 26/8 1931.
25/7 Sven Gustaf Svensson, Frösehult, född 24/1 1921.
13/8 Matilda Danielsson, f. Johansson, Berg, född 24/4 1868.
19/8 Hilma Augusta Karlsson, f. Nilsson, Kämpamåla, född 15/9 1875.
25/8 Hilda Amanda Haraldsson, f. Johansson, Jätsbygd, född 3/12 1870.
26/8 Henrik Vilhelm Juhlin, Karatorp, född 8/3 1892.
27/8 Måns Peter Gustafsson, Råveboda, född 10/3 1858.
29/8 Carl Bernhard Gustafsson, Drakamåla, född 17/3 1905.
2/10 Hulda Sofia Vilhelmsson, f. Sjöqvist, Rössmåla, född 29/6 1903.
10/10 Alfred Zafe, Rössmåla, född 17/9 1867.
27/10 Sissa Melin, f. Johansson, Buskahult, född 13/10 1859.
4/11 Karl Gunnar Johansson, Dunsmåla, född 26/10 1909.
6/11 Ester Albertina Svensson, Drakamåla, född 23/12 1899.
6/11 Erik Wemsjö, Klasamåla, född 2/2 1910.
10/11 Sven Alfred Johansson, Odensvallahult, född 3/8 1888.
12/11 Berndt Olofsson, Möllekulla, född 13/6 1866.
14/11 Hulda Augusta Sandström, f. Svensson, född 12/2 1904.
19/12 Alma Johansson, f. Månsson, Möcklehult, född 18/12 1884.
28/12 Ruth Gunhild Karlsson, Hunnamåla, född 3/9 1912.

Hört och hänt 1949.

- * I det samordnade biblioteket har utlånats 1913 band skönlitteratur och 264 band facklitteratur av 180 låntagare. Bokbeståndet var den 31/12: Folkbiblioteket 695 st., JUF:s bibliotek 511 st., föreläsningsföreningens bibliotek 725 st., summa 1931 band. NTO:s bibliotek har under året överförts till föreläsningsföreningen.
- * Föreläsningsföreningen redovisar för verksamheten 1948—1949 följande siffror: 168 medlemmar, 11 föreläsningar och 2 sångaftnar med i medeltal 93 deltagare, 10 filmaftnar med 92 deltagare och 2 teateraftnar med 194 deltagare i medeltal.
- * Riksteatern gav i Urshult Artur Millers skådespel Alla mina söder och Norman Krasnas lustspel Kära Ruth.
- * De kyrkliga arbetskretsarna ha vid sina auktioner och försäljningar insamlat 6.314 kr.
- * Till ny ordförande och kårchef i Lottakåren Blenda har utsetts fröken Ellen Nilsson, Västerbotorp.
- * Byggnadsverksamheten har varit ringa men i samhället och dess omnejd ha 4 bostadsfastigheter uppförts. Ute i socknen ha några ladugårdar nyuppförts och en del renoveringar av boningshus gjorts. Rösåla och Högagärde lärarebostäder ha iordningställt.
- * John Neikers stora sågverksanläggning å det s.k. Flakahultet har färdigställt och är i full drift. Kapaciteten är 1000 kbf sågat virke per dag.
- * Lantbrukare Marcus Johansson, Sånahult skördade en jättepötatis av sorten Waltman, som vägde 1.220 g.
- * Flera bränder ha hotat Urshults samhälle. Utom i kyrkan uppstod elden 20/4 i P. H. Svenssons villabyggnad och den 23/9 i ett trapporn till Urshults hotell. Lyckliga omständigheter hindrade dock katastrof och skadorna blevo små.
- * I samband med Nordiska Muséets kurs för sina ortsmedarbetare uppmärksammades särskilt fru Svea Johansson i Urshult, som förmedlade en tradition från far och dennes farbror i samma verksamhet.
- * Genom frikostigt bistånd av skolstyrelsen ha skolbarnen i utökad omfattning beretts tillfälle till att genom skolresor vidga sina vyer och berika sitt vetande.
- * I mödrahjälp har utbetalts 6.203 kr.
- * Kollektorna i Urshults kyrka ha uppgått till kr 5.119:91, gåvomedel till 476 kr, testamentsavgifter vid jordfästningar 485 kr. Församlingens blomsterfond har tillförts 2.203 kr.
- * Nöjesskatten har uppgått till kr 11.571:64, därav kommunal nöjesskatt kr 3.990:86 och statlig kr 7.670:78. Hundskatten har uppgått till 3.540 kr och i premier för rovdjurs dödande har utbetalts 583 kr.
- * I barnbidrag har utbetalts 212.225 kr till i medeltal 426 mödrar med 816 barn. (Fjorårets uppgivna siffra gällde ett kvartal, den rätta skall vara 215.020.)

Ur verksamhetsberättelserna.

HEMBYGDSPÖRENINGEN

Den dominerande händelsen under året är, att hembygdsföreningen efter underhandlingar med domänverket lyckats träffa ett avtal om arrendering av hela Lunnabacken för en tid av femtio år. Härigenom har skapats förutsättningar att på denna vackra och berömda plats ordna en hembygdsgård av stora mått, en samlingspunkt för ortsbor och främlingar under hela sommaren. För att lösa denna uppgift erfordras stora medel och föreningens strävan blir i första hand att samla dessa. Samtidigt skall ett energiskt arbete göras för att öka

SAMLINGARNA

106 nummer ha registrerats i föremålssamlingen, men ännu återstår en del av de äldre samlingarna att registrera. Bland gåvorna märks

Landstingsman H. Peterson, Slagbordsdukar, slagbord m. m.

Bokbindare Karl Pettersson, Pressjärn avsett att upphettas genom glöder.

Herr Karl Svensson, Linhäckla, daterad 1777.

Fru Ellen Nilsson och fröken Betty Ingvaldsson, Soldatmössa.

Kamrer E. Stanler, Brokadväst.

Bygdearkivet har ökats med 161 nummer och omfattar 596 nummer. Det största tillskottet utgör ett antal fotografier, nykopierade efter gamla plåtar för 30—40 år sedan tagna av Algot Svensson i Dunshult. Herr Svensson har som gåva överlämnat 100-tals plåtar och av dessa äro endast en del kopierade och registrerade. Resten ha inte helt kunnat identifieras men pågår arbete med att söka göra detta. Gåvor till arkivet ha lämnats av f. kyrkovärden G. Jonasson, kapten N. Strömbom, Djursholm, folkskollärare Ernst Håkansson och ingenjör H. Tarstad. Köp av fotografier har gjorts bl. a. från dr P. G. Vejde.

VANDRARHEMMET

Detta har inrymts i kyrkskolan och besökts av 250 personer. Planer på nybygge ha uppgjorts men måst skrinläggas t. v. Urshults kommun har understött verksamheten med ett anslag på 500 kr.

FRILUFTSBADET

Sommaren var icke den bästa som badsommaren men badet fyllde dock sin funktion på ett något så när tillfredsställande sätt. Ansökan om byggnadstillstånd för badplatsens iordningställande avslogs. Fastigheten har dock kunnat börja renoveras och bör vara färdig till kommande sommar.

URSHULTS KRÖNIKA

har utsänts eller sålts till 439 årsbetalande medlemmar. 12 ständiga medlemmar och 2 hedersmedlemmar, sammanlagt 453 st. Dessutom har krönikan tillställts ett antal bibliotek, vetenskapliga institutioner, organisationer och för hembygdsverksamheten och turistverksamheten intresserade personer liksom till ett antal tidningar.

SÄLLSKAPET HEMFLIT

har planer på utvidgad verksamhet genom kurser och utställning.

TURISTTRAFIKFÖRENINGEN

svarar för den ekonomiska verksamheten men börjar märka av den utökade verksamheten. Betungande har särskilt varit de dryga kostnaderna för iordningställande av parkeringsplatser vid Lunnabacken, vilka trots detta icke räckte till. Föreningens firma Turisttjänst visar ett mindre netto, som kanske kan öka när verksamheten utbyggs. Strävandena att skaffa stugor och bostäder till sommargäster ha delvis lyckats, men mycket återstod att göra, om bygdens folk fick upp ögonen för denna inkomstkälla.

In memoriam.

Gudrun Jeppson

Sista gången Gudrun Jeppson deltog i vänners umgänge i Urshult, var hon märkt av sjukdom, men ingen anade, att steget ut i det okända skulle komma snart och utan vidare varning. Dödsbudet väckte därför bestörtning i Urshult.

Gudrun Jeppson föddes i Fjälkestad i Skåne och avlade folkskollärarynnesexamen i Landskrona år 1925. Omedelbart efter sin examen fick hon förordnande som lärarinna vid Tryteke skola i Urshult och vid denna stannade hon. Om hennes verksamhet vid skolan har alltid vittnats gott och här skall ingenting läggas till eller dragas ifrån. Skolan i Tryteke var Gudrun Jeppsons dagliga gärning, men det var inte i den hon satte in sina bästa krafter. Hade hon i skolan sett sin livsuppgift hade hon säkert sökt och vunnit befordringsframgång.

Barndomsintryck, miljöpåverkan och ungdomsupplevelser bestämma en människas ställningstagande till den värld hon lever i. Om dessa faktorer vet jag ingenting, men ännu många år efter 1925, då Gudrun Jeppson kom till Urshult, dominerade den gamla, kyrkligt inspirerade bondekonservatismen helt alla avgöranden här och det är tydligt att just denna miljö passade

hennes kynne och bidrog att binda henne kvar i bygden. För andra politiska och ideella uppfattningar visade hon ingen förståelse och det syntes mig många gånger uppenbart, att hon i sin intolerans gentemot henne främmande men ändå starka och levande strömningar farligt nära närmade sig sekteristens ensidighet.

Med sin arbetsförmåga, hängivenhet och offervilja blev hon tidigt ett kraftcentrum i bygden för den konservatism, som segare än annorstädes motstått svallvågorna från efterhand segrande politiska uppfattningar. Det var dock icke rent politiskt hon mest kom att verka, det blev som själen i, samvetet och piskan för lottakåren Blenda och dess över- och underavdelningar, som hennes avgörande insats gjordes. Icke med bländande framträdande och flödande talekonst gjorde hon sig gällande, men genom ett otroligt uppoffrande arbete vann hon respekt i kåren och omvärlden. Pliktkänsla visade hon i föredömlig grad men fordrade lika mycket av andra. Konflikttännen saknades därför icke kring henne, men oftast böjde sig motparten för hennes osjälviska personlighet.

Bakom den karska ytan, trots uniform och gradbeteckningar, dolde sig den blyga och tillbakadragna kvinnan med den ensamboendes nervösa oro och behov av trygghet. Ömhet slösade hon på djur och de nära vännerna ägnade hon ohämmad uppmärksamhet. Offer av betydande storleksordning gjorde hon i olika humanitära sammanhang och hela hennes positiva uppfattning av sin livsuppgift gav henne förutsättningar för god utdelning av det vi kalla lycka i livet. En olycka förmörkade dock hennes sista år och bröt hennes goda humör, innan den tärande sjukdomen drev henne till den operation, som skulle sluta ett verkligt liv, när det kanske var rikast och bäst. Hon blev ju bara 45 år gammal.

Alfred Zafé.

Det var ett typiskt amerikaöde som avslutades, när f. sjökaptenen Alfred Zafé jordades i sin hembygds jord å Urshults kyrkogård.

Född i Sävsjömåla 1867 drevs han i unga år med människoströmmen över Atlanten för att i det stora landet i väster skaffa sig den utkomst, som icke så lätt gavs därhemma. Ett trettio-tal år vistades han i USA och fick anställning på flodångare och båtar i kusttrafik. Tack vare sin duglighet, plikttrohet och stor arbetsamhet avancerade han till kapten på en dylik ångare. Han sökte sig sedan tillbaka till Sverige med ett hopsparat kapital och började här på nytt. Huvudbyggnaden till Trehörna inköpte han snart och på den jord som följde med prövade han sin lycka som småbrukare. Här fick han tillfälle att ägna sig åt frukt, bi och fiske, sysselsättningar som han odlade med idogt intresse. Han tog en verksam del i bygdens föreningsliv och saknades aldrig på ett sammanträde, dit han kallats.

Alfred Zafé hade en egenskap, som åtminstone hembygdsföreningsentusias-ter och utställningsanordnare uppskatta och glädja sig åt. Han samlade minnessaker. Från sina amerikaår hade han massor med roliga, brokiga, många gånger fantastiska minnen, men även från sin hembygd gömde han föremål, som kunde berätta en historia. Hur utställningen av Amerikaminnen vid fjorårets skördefest skulle ha kunnat ordnas utan Alfred Zafés villighet att lämna ut sina många minnessaker, vet jag inte. Säkert är att den utan dessa hade varit ganska liten.

Man brukar säga, att emigrationen tömde landet på värdefull folkkraft och häremot kan intet erinras. Säkert är dock, att immigrationen av ekonomiskt välsituerade medborgare utjämnat denna förlust och gett det gamla landet ny kraft och nytt välstånd. Det är med tanke härpå, som Alfred Zafés liv och verksamhet kan rubriceras som ett typiskt amerikaöde.

Frans Petersson.

En ruta här ovan borde ha visat Britte Franses bild, men en sådan torde vara sällsynt, om den ens går att framleta. P. G. Vejde har berättat, att han en gång sökt fotografera Petersson framför Enetorpet i Smöramåla. När denne förstod, vad saken gällde, försvann han in i stugan, stängde om sig och kastade ut glosan: "Franse e' inte hemma" till den förvånade fotografen, som endast hade att ge sig av utan bild och utan fortsatt samtal.

Frans Peterssons motvilja mot fotografier av sig själv sammanhänger givetvis med hans lyte, som kan ledas tillbaka till en olyckshändelse i hans tidigaste barndom. Detta förstår man, men samtidigt måste man beklaga, att minnet av denne på sitt sätt märklige man icke kan knytas till en bild av hans bräckta men ändå oerhört starka kropp och hans osköna men karakteristiska nuna. Den som med ledning av det skrivna ord Frans Petersson lämnat efter sig bildar sig en uppfattning av mannen, skulle säkert erfara en känsla av harmoni, som icke alltid stämmer med verkligheten. Minnesbilden av krymplingen skulle däremot förklara den skygghet Franse visade i människans krets, den känslighet för förmodad drift, som ibland kunde skymta, och ge belägg för hur många extra stenar, som vältrats å hans livet igenom ändå steniga livsväg.

Franse föddes den 11 augusti 1884 å Enetorpet, det lilla ställe i Smöramåla, som han ägde som vuxen och där han i sin odlingsflit förde en framgångsrik kamp mot stenen. Då stället var för litet för att ge honom bärgning, utbjöd han sin arbetskraft, åtminstone i yngre år, till var och en, som hade bruk av ett par villiga armar. Om hans kroppsliga styrka och seghet finns historier och om hans slagfärdighet och humor komma legender att skapas.

En gång har jag hört honom framträda inför en större publik. På Urshultsbygdens Turisttrafikförenings års-

möte 1942 anmodades han att föredraga något ur sin skriftliga produktion. Det var på sitt sätt en upplevelse att se denna försynta, tillbakadragna människa stå och läsa innantill ur ett manuskript, medan svetten lackade utför hans kinder. Hans läste sakta och väl och de välformulerade meningarna grepo de lyssnande genom sitt enkla patos för de små och betryckta. Vid detta tillfälle utsågs Frans Petersson till föreningens hedersledamot, ett bevis på uppskattning av den skriftställarverksamhet, som han ägnat kärlek och möda. Denna enkla hedersbevisning värdesatte han mycket.

Trots den självtagna isolering han levde i odlade han en utomordentlig personkännedom och kunde klargöra levnads- och släktförhållanden för många urshultsbor. Hans minne var rikt utvecklat och detta i förening med god kännedom om allmogens seder och bruk i gångna tider, förde honom tidigt i kontakt med Folkminnesarkivet i Lund och genom sina uppteckningar för detta och på andra sätt har räddats undan glömskan många minnen från vår bygd. Detta väckte och utvecklade hans stilistiska begåvning och hans berättelser och skildringar uppmärksammades i ortspressen. Hans litterära ådra drev honom tyvärr att romantisera skildringarna och verklighetsunderlaget försvagades i samma mån. Självtalade han en dialekt, som avvek från den gängse i Urshult och som måhända tillspetsades till sin typ av hans lyte. Hans dialektberättelser äro därför icke genuina och dessutom mycket svårlästa.

I hans uppsatser stannar man dock inför den nästan klassiska resningen i hans gammaldags sirliga stil. I Urshults Krönika medarbetade han gärna och han vägrade envist att taga mot något arvode härför, den ende som erbjudits ett dylikt. Svårigheten i detta medarbetarskap låg i att få manuskripten ifrån honom i god tid. Jag fick den känslan, att han filade på sina meningar om och om igen, innan han blev nöjd med deras mjuka ton-

fall, och manuskript efter manuskript renskrevs och förkastades. Men när uppsatsen var färdig behövdes inte en stavelse, inte ett komma ändras i dem. Endast en gång har jag dristat mig till att stryka ett enda ord i en uppsats, ett modernt, stilvidrigt ord, som störde meningens rena språk.

Jag bad honom i sin nästa uppsats i Krönikan behandla fruktodlingen i Urshult, då jag visste, att han hade en del minnesgods från äldre tider om denna. Denna blev aldrig skriven, ty den 7 april avled han å Tingsryds sjukstuga efter skador från ett fall från ett av sina fruktträd. Han var då 64 år gammal och kunde ännu i många år ha berikat våra kunskaper om det gamla och gångna genom sina uppsatser i Krönikan. Vi tacka för det han givit och hoppas ur gömmorna kunna leta fram uppsatser av hans hand, värda att på nytt publiceras.

*Så nöjd jag far den sista färden,
jag är så trött, så mätt på världen.*

Dessa ord i hans dödannons vittna vältaligt om den dödes bittra livserfarenhet, men helt visst lyste glädjeämnen som klara stjärnor ibland upp även hans mörka himmel. Atminstone glimmade en stråle av värme och ljus genom hans sinne, när han år 1942 formade mening efter mening i uppsatsen Backstugan och backstugusittare i Urshult och han i den grandiosa slutvignetten minde om, "att i de på dessa nu avhysta tomter förr liggande stugorna ha en gång bott människor, som fått föra en hård kamp för tillvaron, samtidigt som de — var och en i sin stad — ha fått sin beskärda del av det korta jordelivets fröjder och sorger". Sådana ögonblick av ljus erfar varje skapande ande och Frans Petersson njöt av skapandets glädje, då satsbildningen klingande skön och ren.

H. T.

En gammal hedersman.

F. A. Juhlin i sin smedja

Vid Dunshults vägskäl låg till för ett par år sedan en gammal smedja, uppförd på 1870-talet av dess ende innehavare, smeden Frans August Juhlin.

Utom sin egentliga uppgift fyllde denna smedja även andra. Här stannade nästan alla som skulle till Ekefors kvarn med mäld, här mottogs och avlämnades post och viktigare lokala nyheter spredos härifrån, måhända voro de ej alltid så sanna, men så mycket roligare, ty smeden var en stor humorist.

Juhlin var född i Dunshult den 5 aug. 1854, och hade växt upp under de enklaste och fattigaste förhållanden. Han fullgjorde sin skolgång för den stränge och präktige folkskolläraren Joh. Johansson, som Juhlin var särskilt fästad vid.

Johansson hade inte bara lärt honom vissa kunskaper och färdigheter, han

hade rent av väckt upp honom och öppnat hans ögon. Detta hade skett under en räknelektion, varom Juhlin berättade följande. Han hade varit en trög lärjunge och inte insett nyttan av räkning, och då han kallades fram till svarta tavlan var det inte mycket han kunde prestera. I stället för att fördjupa sig i onödiga förklaringar tog läraren sin rotting, böjde eleven framåt och gav honom ett rapp, som snart anpassade sig efter hela ryggsidan. Det sved men dess verkningar var underbara.

Efter att förut ha gått slö och likgiltig blev han med ens klarvaken och såg allt med öppen blick, som han behöll så länge han levde. Det var fattigt i hemmet och förhållandena försvårades under nödåren 1868—69. Vältaligt och gripande skildrade Juhlin nöden bland de fattiga under denna tid. Allt ätbart såsom knoppar av vissa träd och bark måste tillgripas för att människorna skulle kunna uppehålla livet. För att minska munnarnas antal i föräldrahemmet beslöt sig Frans för att utvandra till Skåne, som han hört omtalas som ett gott land. Med ett litet knyte i handen och träskor på fötterna begav han sig i väg och fick i närheten av Kristianstad tjänst hos den bekante riksdagsmannen Sven Nilsson i Österslöv. Här fick han tillfälle att se Karl XV som vid denna tid färdades genom Skåne.

Vid ett tillfälle fick Frans en örfil av riksdagsmannen, som han ansåg sig inte ha gjort skäl för, men tillade med samma. Riksdagsmannen bad mig senare om ursäkt. Efter hemkomsten från Skåne lärde han smidesyrket av sin far och specialiserade sig på tillverkning av potatishackor, men tillverkade även eggverktyg av alla slag. Alstren såldes delvis hemma på platsen men även på marknader, ej blott i socknarna runt omkring, utan resorna utsträckte sig till Blekinge och Skåne. Alltid var han glad och skämtsam.

Priserna voro oskäligt låga, och då därtill kom att Juhlin bildat familj och utgifter stego, beslöt han sig för att

emigrera till det stora landet i väster. Där vistades han i över 8 år, men lärde sig icke att fullständigt tala engelska. Däremot påverkade detta språk hans modersmål, som han talade ytterst grammatikaliskt och bokstavligt. Han sade bl. a. karl med hörbart "l" och var nog med att slutljuden i orden kom med. Han hade också ett ovanligt bildspråk. När någon gått i vägen för honom, kunde han yttra t. ex.: "Han haver slagit mig ur mitt aktningssvärda bräde och rivit ner mig från ärans trappa". Och om en kvinna, som han beundrade, utlät han sig på följande sätt: "Där stod hon i sin äras glans och hela sin fågringsprakt". Om en envis person, som intagit en framskjuten ställning i socknen, men kommit i misär, yttrade han: "Den personen är lik en avbruten navare *)".

Juhlin var ingen föraktare av brända och destillerade drycker. En gång hade han varit i Möllekulla och tagit sig litet för mycket till bästa, vilket observerats av skämtare, som satte in följande annons i en tillfällighetspublikation:

BORTTAPPAT.

På vägen mellan Urshult och Dunshults smedja borttappade en person balansen i förra veckan, rättsinnige upphittaren torde återlämna densamma till ägaren vid nämnda smedja.

Juhlin tyckte ej om annonsen, emedan, som han sade, jag har alltid varit så städad och vacker.

Juhlin var en mästare i att berätta dramatiskt och livligt, varför hans berättelser inte fullt komma till sin rätt när de återgivas i skrift.

Undertecknad minns vid samkväm i

*) Ett större spiralborr.

orten, hur han kunde samla åhörare kring bordet där han satt.

En gång hade han fått en avhuggen, glödgad järnbit i kläderna och den brände ett hål på ena benet. Såret missköttes och inflammerades, varför han måste söka läkarhjälp på Växjö lasarett. Han berättade om besöket följande. Han tillsades klä av sig, varvid en sköterska var honom behjälplig. När han skulle in till doktorn var han försiktig och tog penningpungen med sig. Doktorn log och förklarade för honom att han inte behövde vara så misstänksam där.

Så lades han upp på ett bord, och såret undersöktes mycket nog, varefter doktorn tog fram en burk med salva. Med denna smorde han benet, började vid knäet och fortsatte neråt. "Jag kände", sa han, "hur det onda flyttade sig nedåt allteftersom doktorn smorde, och slutligen måste det onda, visserligen under protester, ge sig ut genom stortån". I ren tacksamhet gick han till närmaste näringsställe och drack en kaffegök.

Juhlin var en begåvad man, som sett sig vida omkring i världen, och som förut sagts, en angenäm och trevlig sällskapsmänniska, som man gärna lyssnade till. Som gammal god lutheran gick han till kyrkan varje söndag, och han hade under årens lopp lyssnat till många präster i Urshults kyrka och kunde jämföra deras prestationer. Det var inte utan att han hade stora anspråk på dem.

En ovanligt god hälsa var honom förunnad genom hela livet. Endast ett par veckor före slutet måste han intaga sängen. Nöjd av år och arbete fick han 87 ½ år gammal (år 1942), för alltid lämna den plats, som han så högt älskat.

Ernst Agné.

Levande museum.

"Och när han hade sagt detta, wardt han i deras åsyn upptagen och en sky tog honom bort från deras ögon."

Så skildrar Apostlagärningarns författare Jesu himmelfärd i den gamla Carl XII-bibeln och med det ordet i minne har Clemet Håkansson i Urshult år 1792 skildrat synen å en bonad, ur vilken bilden ovan är ett brottstycke.

Denne Clemet Håkansson och hans son Abraham Clemetsson ha vunnit en berömmelse efter döden, som aldrig ens deras drömmar förespeglat dem. Berömmelsen härrör från deras måleri, som den nutida forskningen placerar i centrum för en hel målarskola, minst lika betydande som den genom Karlfeldt och turistromantiken mera kända kurbitsmåleriet i Dalarna.

Clemet Håkansson föddes i Skåramåla, Allmundsryd, den 28 april 1729. Föräldrarna voro Håkan Marcusson och Elin Jönsdotter. Till mogen ålder kvarbodde han på fädernegården och

hjälpste synbarligen sin fader i skötsel av denna. År 1760 gifte han sig med Ingrid Eskilsdotter från Berg i Urshult. Ett antal år stannade Clemet och hans hustru i Skåramåla men flyttade därefter till Ekeberg i Urshult, där de kvarbodde till sin död. Clemet Håkansson avled 15 april 1795.

Hans daterade produktion kan följas från 1757 till 1794 och har han således börjat måla, medan han bodde i Skåramåla. Clemet Håkansson var en utomordentligt flitig bonadskonstnär och ett stort antal av hans bonader finnas bevarade. Genom donation av framlidne landshövdingen Lamech Petersson äger Hembygdsföreningen Gamla Urshult åtta välbevarade bonader av hans hand, klenoder i dess samlingar.

Det anses svårt att skilja Clemets bonader från sonens, Abraham Clemetsson. Detta sammanhänger med att de ofta hjälpts åt i måleriet, sonen har lärt faderns manér och övertagit hans föreskrifter. Redan ett flyktigt studium visar dock, enligt min mening, att fadern som konstnär står högre än sonen, som aldrig förmår lyfta sig upp till faderns lätta, mjuka, levande bildgalleri. Sonens figurer äro, åtminstone under hans senare tid, stelare tecknade och en del av hans arbeten äro slarviga och tydligt degenererade.

Abraham Clemetsson föddes 6 juli 1764, medan föräldrarna ännu kvarbodde i Skåramåla. Han följde dessa till Ekeberg i Urshult och gifte sig där 1787 med Elin Jönsdotter från Hässleholm i samma socken. I samband härmed flyttade han till denna gård, där hustrun emellertid avled redan på hösten 1803. Inom ett år därefter gifte sig Abraham Clemetsson på nytt, denna gång med Karin Nilsson i Karatorp Storegård, där båda under de två närmaste åren voro bosatta. Vid denna tid synes det ha börjat gå ekonomiskt utför med Abraham. 1806 flyttade han med hustrun från Karatorp och är i fort-

När tankarna på barndomsstigar vandra.

Funderingar över ett kartblad.

Ett generalstabskartblad är inte bara ett i svart och blått tryckt vitt papper med en samling namn, linjer, streck och punkter samt andra konventionella krumelurer till tjänst för militärer, orienteringslöpare och turistande cyklister. Ser man närmare på ett sådant kartblad, finner man, att det utom de rent topografiska uppgifterna även innehåller en del historia, både natur- och kulturhistoria. I vissa avseenden innehåller det mer historia än den, som eljest är skriven på fårskinn och papper. Vår historia skulle vara fattig, om det icke funnes någon bortom och bredvid den på pergament och papper nedskrivna. Att söka få en riktig bild av det levande livet under gångna tider enbart genom studiet av pergament är väl lika omöjligt som att endast genom studiet av människans skelett söka bilda sig en riktig uppfattning om den mänskliga organismens funktioner.

Men låt oss återgå till generalstabskartbladet! Jag har framför mig ett separatträck över Urshultsbygden. Det för mig i tanken ned till de gamla barndomsstigarna. De här och där markerade höjderna föra tanken vidare till jordens urtid, visserligen icke till den tid för cirka 3350 millioner år sedan ¹⁾, då vårt hemvist som ett jätteklot i gasform antages ha börjat sin självständiga tillvaro, men väl 2000 millioner år tillbaka i tiden, då en del av urbergsgrunden kan ha gjutits. Mycket har emellertid hänt på jordytan sedan dess, under det årmillionerna rullat fram. Spåren av dessa händelser äro dock i stor utsträckning utplånade. Under tiden mellan tertiär- och kambrosilurtiden (från cirka 50 millioner till cirka 300 millioner år tillbaka) inträffade emellertid något, som satt varaktiga spår i sydöstra Urshult. Då uppstodo de s. k. förkastningarna i berggrunden. En vacker sådan förkastning finns i Krösnanäs på

¹⁾ Arthur Holmes: The age of the earth (Endeavour, July 1947).

sättningen antecknad som torpare på torpstället Nyäng under Kärrsgärde i Urshult. Karin Nilsson dotter avled 5 april 1831 och Abraham Clemetsson, alltjämt bosatt på Nyäng, 19 maj 1841. Hans förhållanden under slutet av hans levnad framgå av de sista anteckningarna om honom i husförhörsboken, "utfattig, bräckl."

Bröllopet i Kana och heliga tre konungars ritt till Jerusalem äro de centrala motiven i Kinnevaldsmåleriet och kring dessa varierar andra bibliska motiv som bårder i bonadernas kanter. Ibland har den strama

arkadinramade kompositionen brutits och då kan en detaljbild i en bonad ensam ge en konstnärligt fulltonig upplevelse. "Christus far till himla" synes mig vara ett sådant litet mästerverk, värdigt den berömmelse Clemet Håkanssons konst vunnit.

H. T.

Litteratur:

Nils Strömbom: Bårarydsbonaden och Allbo-Kinnevaldsmåleriet.

Särtryck ur Liv- och folkkultur, vol. I.

Sigurd Erixon: Allmogemålningar från Småland och Halland.

Hätteboda ägor strax sydost om Plunsagölen ²⁾). Förkastningen bildar en i nordsydlig riktning gående, lodrät, några tiotal meter lång och 10 à 12 meter hög klippa. Delar av samma förkastning finnas också på ett par ställen på västra stranden av Aranäs. De största av dessa klippor äro belägna på södra delen av näset framemot den kanal, som förbinder Östra Arasjön med Skittne vik ³⁾). En annan men mindre förkastning finns också i Krösnanäs några hundra meter öster om den förstnämnda och parallell med denna. Dessa klippformationer brukade sätta min barnfantasi i rörelse. De äro kära minnen från pojåkårens utflykter till abborrmetställena i Arasjön.

Tanken får resa vidare till nästa geologiska tidevarv, tertiärtiden, som lämnat ett märkligt minnesmärke i Urshult, nämligen sjön Mien. Den är den ena av vårt lands hittills kända, två kratersjöar ⁴⁾ (den andra är Dellensjön i Hälsingland) och av dessa båda kanske den märkligaste, enär man där anträffat vårt lands yngsta eruptiva bergart, ryolit. Mien är alltså en gammal vulkan. Det antages emellertid, att den haft sitt sista utbrott för bortåt 50 miljoner år sedan ⁵⁾. Någon större risk för nya vulkanutbrott där lär det alltså icke föreligga. Även utan vetskap om Miens vulkaniska ursprung måste den uppmärksamme rese-nären och vandraren lägga märke till strändernas formation. De ha i stort sett faktiskt formen av en lågt sluttande tratt. Med sina lövträds-bevuxna hagar och ängar utgöra de sommartid en av de mest tjusande idyller, södra Sverige har att bjuda på.

Från Miens lövklädda stränder får tanken fortsätta sin geologiska resa och stanna vid den senaste landisens avsmältning i södra Småland, då jordytan där i huvudsak fick sin nuvarande utformning. Detta anses ha skett för omkring 15000 år sedan. Som särskilt markanta minnesmärken från denna tid ha vi att anteckna flyttblocken och rullstens-åsarna. För de senare ha vi en vacker representant i östra delen av mellersta Urshult. Den sträcker sig med vissa avbrott från trakten av Froaryd till Frösjöhult, där den genomskäres av den gamla bygdevägen till Hätteboda och Skiftena. På senare år har åsen vid detta skärnings-ställe tyvärr blivit platsen för ett grustag och nästan utplånad, just där den eljest varit mest tillgänglig för vägfarande.

Vi förflytta oss åter ett stycke framåt i tiden men nu ett betydligt kortare steg och stanna vid 10—11000 år före vår egen tid. De första invandrarna anses då ha kommit till södra Sverige. På grund av nivå-förhållandena synes det sannolikt, att Arasjön, Ulvsjön, Frösjön, Trehörnasjön och Rössjön med kringliggande mossar och myrar då utgjort ett med Åsnen sammanhängande sjösystem, där de höjder och kullar, som nu delvis äro bebyggda, voro öar. Samfärdsmedlen i den tidens

²⁾ En liten tjärn på gränsen mellan Hätteboda och Aramo ägor något hundratal meter norr om Västra Arasjön och med avlopp till denna.

³⁾ Den sydligaste av Västra Arasjöns vikar. Namnet är gammalt och finns upptaget på en i lantmäteristyrelsens arkiv förvarad karta från 1600-talet.

⁴⁾ Lennart von Post: Ur jordklotets saga, 1931.

⁵⁾ Axel Gavelin: Smålands berggrund och äldre geologiska historia (En bok om Småland, 1943).

Urshult voro säkerligen i huvudsak flotten och den primitiva båten. Befolkningen förde ett nomadiserande liv, och någon fast bebyggelse förekom väl knappast.

Förflytta vi oss ytterligare 5.000 år framåt i tiden, befinna vi oss framme i den egentliga stenåldern, från vilken talrika fynd anträffats i Urshult, särskilt kring Åsnen och Mien. Vi äro åter tillbaka vid denna senare, märkliga sjö. Här har under tidig stenålder förekommit en betydande export av färdiga stenyxor eller material till sådana ⁶⁾. Materialet till dessa yxor utgjordes just av den ovannämnda, vulkaniska bergarten ryolit. Av dessa uppgifter att döma har det alltså under stenåldern funnits en stenyxfabrik eller ett stenhuggeri vid Mien.

Tanken får åter ta ett steg framåt i tiden och stanna vid bronsåldern, då hela det nuvarande Urshult var bevuxet med lövskog. Säkerligen var trakten även då tätt befolkad. Minnesmärkena från denna tid äro emellertid så gott som okända. De äro skövlade eller oupptäckta. Frågan är emellertid, om inte sakkunskapen här förbigått ett länge känt bronsåldersminne. Jag syftar på den märkliga stenhällen Oxahall i Frösjöhult strax väster om vägskälet mot Havralycke. Av skäl, som det skulle föra alldeles för långt att här gå in på, är det min personliga övertygelse, att stenhällen är ett minne från bronsåldern och att den varit en kultplats. Den har på grund av de topografiska förhållandena legat väl till. Att den icke finns omnämnd i äldre topografisk litteratur, bevisar alls ingenting om stenens beskaffenhet som fornminne eller icke. Bronsåldersmänniskorna skrevo veterligen icke vare sig på pergament eller papper. Däremot ristade de någon gång i sten. Att traditionen icke heller förmedlat någonting om stenhällen, bevisar lika litet. Största delen av den muntligt traderade historien försvinner ofta redan på ett par generationer även i vår tid med dess oerhört mycket rikare möjligheter att bevara den.

Tanken får fortsätta sin resa förbi järnåldern. Den har väl icke i Urshult lämnat några nämnvärda spår i form av fornminnen. De redskap, som då hamnade i jorden, voro icke av rostfritt stål.

Vi äro så framme vid den tid, då sägen och erkänd historia flätas samman. Här ha arkeologer och historiker tillfälle till fruktbärande samarbete eller animerade fejder. Var låg exempelvis sagans Midahult? Per Wieselgren, vilken betecknar platsen som Tiohärads lagsagas märkligaste ställe, förmodar, att den var belägen i trakten av Mien. En ännu bevarad muntlig tradition ⁷⁾ förlägger Midahult till sydsluttningen av Araberg, som ligger cirka 4 1/2 km norr om Mien. Att utreda denna fråga skulle väl vara en fängslande uppgift för den historiska forskningen? Och vidare! Finns det någon historisk sanning i den muntligt bevarade sägen om en "kung Are", som skall ligga begravnen på en

⁶⁾ Oskar Lindén: Småländsk stenålder (En bok om Småland, 1943).

⁷⁾ Traditionen meddelades på sin tid till hemmansägare Axel Jarl i Aramo av fru Elin Jönsson, som var född där 1843 och avled 1927.

av öarna i Västra Arasjön? Eller, var låg tingsplatsen i Aramo? Att det funnits en sådan, finns det dokumentariskt bevis för.⁸⁾

Tanken får nu taga steget fram till den tid, där mina personliga minnen börja. Den får åter stanna vid Oxahall. Stenhällen var för 50 år sedan och ännu ett par årtionden framåt ett kärt rastställe för dem, som till fots färdades på den gamla bygdevägen genom Frösjöhult fram till kyrkan. Särskilt var det kyrkfolket, som brukade ta sig en vilopaus på hällen. Jag kan så väl i minnet frammana bilden av dessa svartklädda kyrkobesökare, de flesta av möda och tungt arbete böjda gestalter. Många av dem hade drygt två mil att tillryggalägga vid ett kyrkobesök. Kyrkvägen gick på den tiden genom Råveboda och Prästthagarna. Kyrkobesöket avsåg väl inte alltid enbart att delta i den 3—4 timmar långa gudstjänsten. Man ville också träffa släktingar och bekanta eller spörja nyheter från andra delar av socknen, ja till och med göra upp en eller annan mindre affär. Kyrkan var då på ett helt annat sätt än nu socknens centrum. Den var också — liksom nu — en värdig samlingsplats. Av de kyrkor, vilkas interiör jag haft tillfälle att se, är det endast en, som gjort ett mäktigare intryck på mig än Urshults kyrka. Det är S:t Paulskatedralen i London. Anledningen härtill har jag sökt analysera. Delvis beror väl denna värdering på de starka och förblivande barndomsintrycken av hemsocknens kyrka. Den mera objektiva orsaken synes dock vara denna. I kyrkor av motsvarande storlek som Urshults kyrkas är rymden i allmänhet sönderskuren av valvbågar och pelare, som förtaga den dess mäktighet. Så icke i Urshults kyrka. En annan orsak till det imponerande intryck, interiören där gör, är den monumentala altartavlan och de övriga målningarna på altarväggen, där konstnären utvecklat något av renässansmålarnas färgglädje. Kanske ännu mer än dessa målningar ha de båda frismålningarna på långväggarna fängslat mig. De äro emellertid icke konstnärens egna skapelser utan kopior i reliefmålning av friserna i Kristussalen i Thorvaldsens museum i Köpenhamn, vilket jag vid ett besök där för många år sedan hade tillfälle att konstatera. Det var ett överraskande men glatt igenkännande.

Innan vi lämna kyrkan, skola vi lägga märke till en sak, som många besökare kanske icke observerat. På södra sidan av nedersta trappsteget vid östra ingången finns strax intill tornväggen ett inhugget kors, vars armar mäta $7\frac{1}{2}$ cm. Korset har icke, som man möjligen kunde tro, vare sig magisk eller symbolisk innebörd. Det är en kartografisk s. k. fixpunkt. Vid denna har platsens geografiska läge (longitud och latitud) samt höjd över havet bestämts och uppmätts. Dess höjd över havet var, då den mättes, 146,9 meter.⁹⁾

Stockholm i augusti 1949.

Karl Loberg.

⁸⁾ Kinnevalds härads dombok 1615.

⁹⁾ Topografiska och statistiska uppgifter om Kronoberg län, utgivna av Generalstabens topografisk avdelning 1878.

En lantvärnsman från Urshult.

Den 19 februari 1880 dog i Hunshult vid hög ålder förre hemmansägaren Peter Jonasson. Det blev saknad, för den gamle hade till dödens stund haft god hälsa och rörlighet och bevarat oförminskat ett lätt lynne. Hans munterhet och språksamhet hade lockat ungdomarna, som gärna samlats i hans tillbyggda gavellägenhet till snack och en svängom.

Peter Jonasson var på fädernet inte av gammal Sirkösläkt. Fadern, Jonas Nilsson, föddes 1764 i Kalvsviks Persgård men flyttade till Hunshult vid sitt giftermål med Brita Persdotter. Därmed återupprättades en husbondelös gård. Britas far Per Larsson hade dött, "av tärande sjukdom", 1785, och hans änka Elisabet, dotter till klockaren Daniel Jönsson i Möllekulla, satt ensam på gården med sin nittonåriga flicka. Jonas och Brita vigdes den 4 februari 1787. I fem generationer, son efter far, satt den nya slakten på Hunshult ända till 1946.

I sitt äktenskap fick Jonas och Brita sex barn. Av dem var Peter äldst, och det är om honom här skall talas. Peter Jonasson var född den 18 juni 1789, tog i sinom tid (1830) vid gården och har sitt namn i den bevarade räkenskapsboken för Sirkö rustningskassa från dess början 1838 t. o. m. 1853. Följande år har han lämnat gården till sonen och blivit undantagsman.

Ett vanligt bondeöde alltså.

Dock kanske inte alldeles vanligt. Peter Jonasson hade en gång i sin ungdom blivit ryckt ur bondens lugna vardag och måst följa med tidens forsande ström — en tid som likt vår egen var rik på stora händelser. Det var nära, att han fått dela lott med så många andra unga män i det tidiga 1800-talets folkförödande krig.

En tradition, nedskreven år 1931 av den framstående gamle kännaren av bygdens historia Johan Håkansson i Västerbotorp, berättar om socknens lantvärmän 1808—09 bl. a. följande.

"Här avgick från Urshult tolv man, men av dem återkom ej mer än tre. Dessa var Per Larsson i Kärr, Peter Jonasson i Hunshult och Nils Håkansson Bastrot i Esbjörnmåla. Denne Nils Bastrot klarade sig försvarligt under sin kommendering och levde till framåt 1870-talet. Han var en mycket talför man och berättade historier från fältlivet i Karlskrona, ibland annat hur hänsynslöst de sjuke behandlades. Fältsjukan grasserade skoningslöst bland de inkallade till följd av dålig matordning och usla bostäder. De fick förgås av hunger och köld. De hade visst ett sjukhus, men det var så överbelagt, att när någon blev sanslös, var det att kasta en skoffa kalk i halsen på honom och så häva honom i likkistan och spika ner honom, för hans plats på sjukhuset behövdes för en annan. Lantvärnsmannen Peter Jonasson från Hunshult hade varit på sjukhuset och fått röna ovannämnda behandling, men han vaknade till sans och var så kraftig, att han förmådde sparka ut stammen ur likkistan, och då måste de återföra honom till sjukhuset. Han tillfrisknade och kom hem och blev rusthållare på Hunshult och levde tills han blev 90 år."

När förf. för några år sedan berättade denna historia för Peter Jonassons ättlingar i tredje led (tre personer), visade det sig, att ingen av dem någonsin hade hört den, trots att minnet av gamle Peter var mycket levande inom släkten (sonen Peter Johan Petersson levde ända till 1904). Vilket sanningsvärde har under sådana förhållanden denna tradition, som kommit att bevaras av personer utanför familjen och nedskrivits först 1931?

Att upptecknaren, Johan Håkansson, troget återgivit vad han hört är tydligt, det framgår av redbarheten och klarheten i allt det lokala sägenmaterial han meddelar. Som sagesman för berättelsen om lantvärnsmännen anger han en Jöns Nilsson från Västerbotorp, om vilken ingenting är närmare känt. Bakom denne har vi så den talföre Nils Bastrot, som älskade att berätta om lantvärnsmännens liv i Karlskrona. Den bästa poängen hade historien om kamraten, som så när blivit levande begravnen. Får vi tro Bastrot?

Nu är det så, att de från krigen hemvända knektarnas berättelser om vad de upplevat hör till vårt mest opålitliga folkliga traditionsmaterial. Soldaterna skroderade värre om äventyr och faror, egna och andras. Det var inte bara fabulerandets tjusning, det var kanske främst ett sätt att stuka rotebönderna och göra klart för dem, vilken värdefull person knekten var. Lantvärnsmännen, som i Karlskrona låg samman med avdelningar ur arméns och flottans manskap, lärde sig nog sjunga samma visa. Bastrot är kanske bara en av de många skrävlar, en tvivelaktig sagesman, om vi vill veta vad som i verkligheten hände Peter Jonasson.

Men även konsten att fantisera kan i längden bli tröttande för konstnären. I ett ögonblick av slapp ouppmärksamhet låter han en nykter notis komma med. Eller också kan verkligheten själv skapa en så väl avrundad historia, att även en fantasibegåvad berättare ser sig ur stånd att förbättra den. Frågan är nu, huruvida Bastrots historia om Peter i Hunshult hör hit. Det gäller att undersöka, om någonting positivt talar för dess riktighet.

När Peter Jonassons nu levande ättlingar hörde berättelsen om förfaderns hemska upplevelse som lantvärnsman, erinrade sig en av dem, att hennes farfar, ovannämnde Peter Johan Petersson (död 85 år gammal 1904), i sin höga ålderdom ofta greps av ängslan att bli lagd skendöd i kista. Han tog löfte av sina anhöriga att noggrant konstatera dödens inträde. Det var gamle Peters son, och han måste ha hört om faderns ungdomsupplevelse — är det denna, som ligger bakom hans fruktan? Skräcken för att bli levande begravnen är väl inte ovanlig hos gamla människor, men här tycks den ha varit påfallande. Emellertid — han gav inte sina anhöriga någon förklaring, berättade aldrig händelsen med fadern. Nu var han en man med allvarligare och tyngre lynne än denne och har kanske ansett det "fåfängligt" eller genant att hålla den gamla historien vid liv.

Nå g o t talar i alla fall det här för att Bastrots historia kan vara trovärdig.

Det är vidare påfallande, att uppteckningen av 1931 har en i stort

sett alldeles korrekt redogörelse (här utesluten av utrymmesskäl) för vad som föregick lantvärnsmännens avmarsch: den allmänna situationen, reglerna för utskrivning och frikallelse, om lega av ersättare, om dåvarande lokala myndighetspersoner osv. Är Bastrot sagesmannen, vinner hans Karlskronaskildring i värde. Härstammar redogörelsen från Jöns Nilsson (som även tycks ha upplevat året 1808), så är denne en vederhäftig berättare. När han utan reservation godtar historien om Peter Jonasson, visar detta i varje fall, att han själv har trott på den; han går på visst sätt i borgen för Nils Bastrots pålitlighet, och denne har han väl känt.

Av stor vikt är att ta reda på hur förhållandena var i Karlskrona under lantvärnets förläggning där vintern 1808—09.

I jämnt hundra år efter 1809 var historieskrivningen och den folkliga traditionen ense i sin tro på lantvärnets utomordentligt dystra öde. "Blomman av landets ungdom förgicks utan att ha sett fienden." Men från 1909 har denna uppfattning i grund reviderats. Noggranna undersökningar av det rika aktmaterialet visar, att lantvärnets förluster ej överstigit den indelta arméns; man beräknar, att ungefär var femte man förlorat livet. Den felaktiga traditionen härstammar delvis från de män, som tog makten efter Gustav IV Adolf: genom att kasta ansvaret för lantvärnets olyckor på den avsatte monarken ville de göra honom impopulär och rättfärdiga revolutionen den 13 mars 1809. Men främst har traditionen utbildats hos allmogen, som under hela 1800-talet målmedvetet använt den som ett tillhygge i kampen mot den impopulära planen att bygga armén på allmän värnplikt.

Var femte man borta — ja, det är ett genomsnitt. Undersöker man, hur det ställer sig för de olika länskontingenterna, ligger saken annorlunda till, förlusterna varierar i hög grad. Kronobergs läns lantvärn mötte ett särskilt hårt öde. Efter att under sommaren 1808 ha legat i Skåne, anslutna till Södra armén, fördes dess båda bataljoner, tillsammans 1.000 man, i oktober till Karlskrona för tjänst på varvet men även på flottan. Andra lantvärnstrupper från olika håll stötte till. "Fältsjukan", som redan på sommaren börjat härja i form av rödsot, spridde i Karlskronaförläggningarna, och i samma namn innefattades en rad senare epidemier: nervfeber, fläckfeber, frossa, förkylningssjukdomar m. fl. Hösten blev regnig och kylig, den följande vintern en av de kallaste vi känner. Från de överbelagda sjukhusen hempermitterades konvalescenterna fortast möjligt till hemorten — och spridde därmed sjukdomarna, "lantvärnssjukan". Ofta fick de frikallade recidiv och dog i sina hem. Enligt beräkning fanns av Kronobergs läns lantvärn i mitten av mars 1809 kvar 145 friska och ej mindre än 400 sjuka, en proportion, som ingen länskontingent i Sverige kunde uppvisa motsvarigheten till. Minimisiffran döda i Karlskrona var 105, men allt tyder på att avgången varit mycket större. Överlag beräknas en tredjedel av samtliga i Karlskrona förlagda lantvärnsmän ha dött, alltså en vida högre procent än för riket i övrigt. Begravningen av de många döda vållade svårigheter. Man kom inte ner i den hårdfrusna marken utan ställde kistorna i

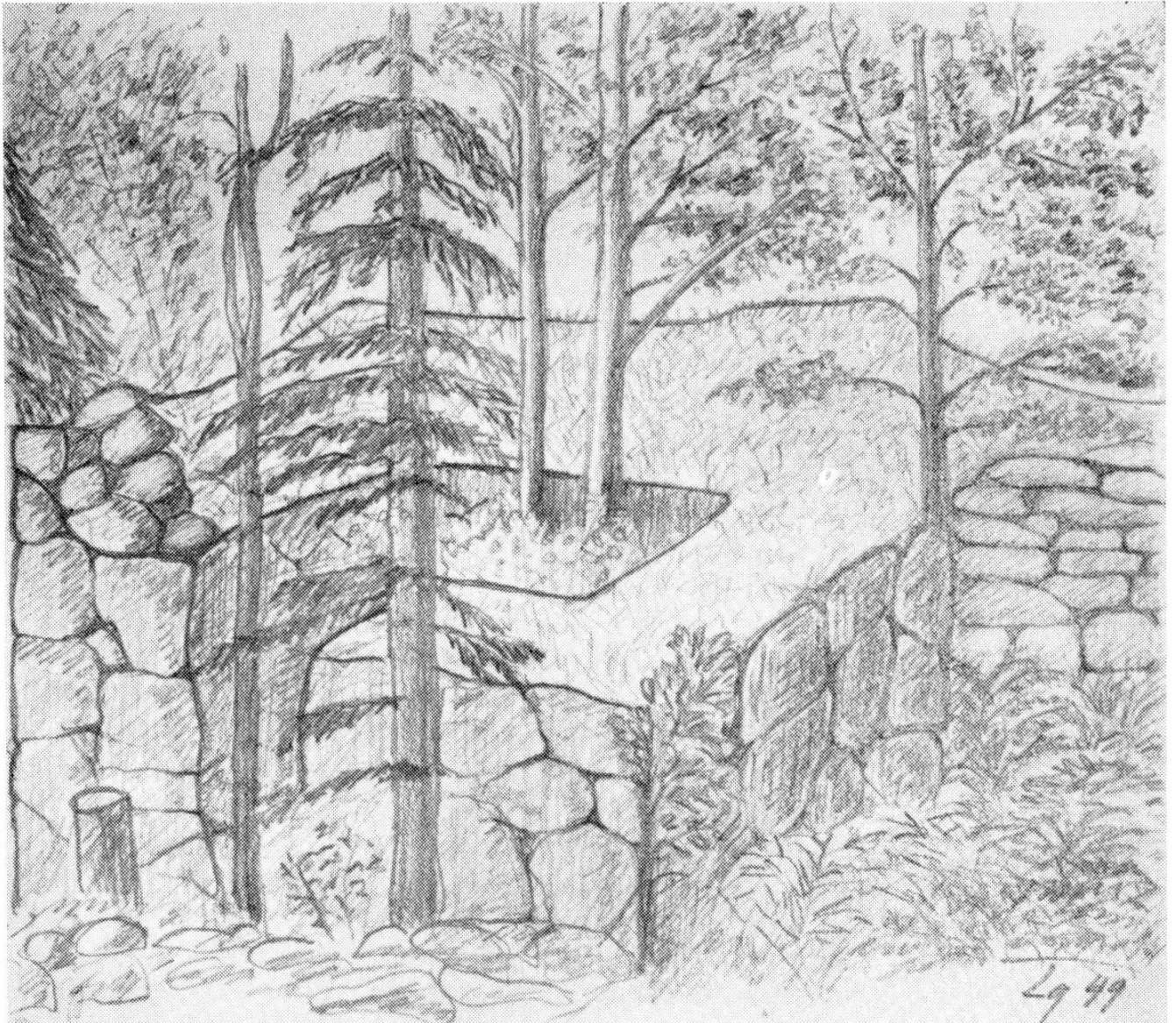
sjukhuskorridorer och uthus. Först i december 1808 uppbådades bönder, som högg upp massgravar, och enligt en landshövdingrelation skall på en enda dag 800 döda ha jordfästs.

För att återgå till Nils Bastrots berättelse: den ger i sin helhet på inget sätt en värre bild av de ohyggliga förhållandena i Karlskrona än de officiella dokumenten. Och Peter Jonassons äventyr går, även det, väl in i bilden. Den bevisliga brådskan att frigöra sjukbäddar, undanställandet av likkistorna utan omedelbar begravning, bristen på kompetenta läkare — allt utgör fullgoda förutsättningar för en dylik händelse. Därmed är Bastrots sensationshistoria visserligen inte positivt bevisad. Men man torde med gott samvete kunna anse den trovärdig.

För ovanstående uppsats har anlitats Urshults och Kalvsviks kyrkoböcker (Vadstena landsarkiv). Johan Håkansson's uppteckningar för Hyltén-Cavalliusföreningen 1931, traditionen inom Hunshultssläkten samt av tryckt litteratur Gunnar Samuelssons avhandling Lantvärnet 1808—09 (1944) med där citerade arbeten.

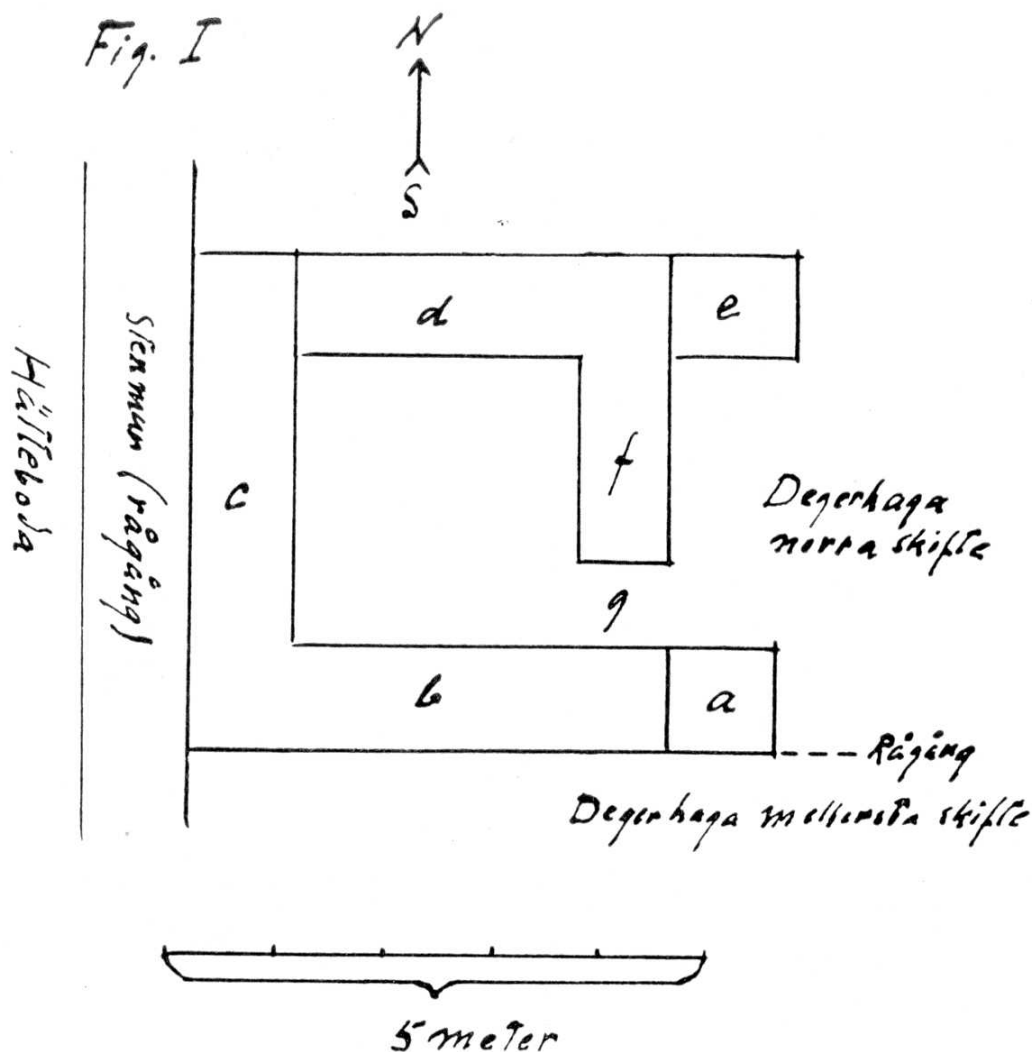
Albert Vejde.

Två stenstuguruiner.

Om gångna tiders bostadsförhållanden på landsbygden är visserligen en del känt. Det mesta torde dock vara obekant. Det synes därför angeläget, att vad som ännu finns bevarat och kan ge oss en uppfattning om hur våra förfäder byggt och bott blir upptecknat. Då författaren av denna uppsats 1948 fick kännedom om två stenstuguruiner i Urshult, båda belägna på de s. k. Skiftena, beslöt han därför att göra en närmare undersökning av dessa och anteckna sina iakttagelser.

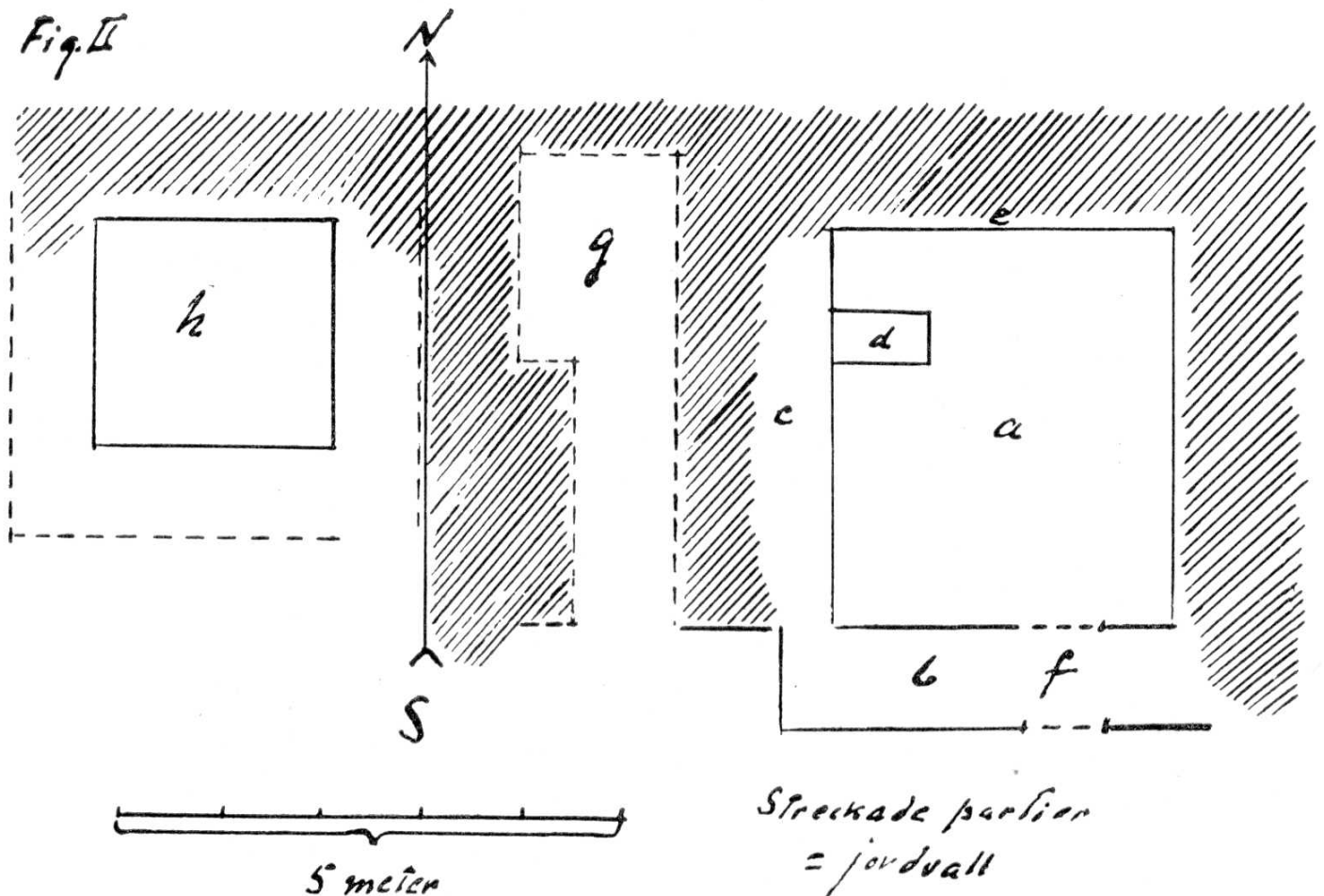
Den ena av dessa ruiner ligger i sydvästra hörnet av Degerhaga norra skifte omedelbart intill rågången mot Hätteboda och c:a 25 meter norr om infartsvägen till Degerhaga mellersta skifte. Ruinen, som är rektangulär med långsidorna i öster—väster, har en yttre bottenyta om c:a 21 kvadratmeter. Stugan har haft ett rum åt väster med en golvyta av 6,75 kvadratmeter och, att döma av ett par låga murrester vid de norra och södra väggarnas östra ända (fig. I, *a* och *e*), ett förrum på östra sidan. De med *b*, *c* och *d* be-

tecknade väggarna äro 95 cm. tjocka och bestå liksom hela ruinen av vanliga gråstenar. Mellanväggen (f) har en tjocklek av 80 cm. Södra väggen (b) har en höjd, som varierar mellan 1,4 och 1,7 meter. Västra väggen (c), som är sammanbyggd med en stenmur, är 1,6—1,7 meter hög. Norra väggen (d) är 1,5 och mellanväggen (f) 1,2 meter hög. Ingången (g) till västra rummet är 75 cm. bred. Några spår av fönstergluggar i sidoväggarna finnas icke. Det synes därför sannolikt, att stugan haft takfönster. Både det västra rummet och förrummet äro belamrade med nedfallna stenar, och hela ruinen är övervuxen med träd, gräs och örter (se skissen!). Hur gammal stugan är, är obekant. Ingen minns den annat än som ruin. Det enda man vet — min sagesman är hemmansägaren Emil Andersson i Hätteboda, född 1872 — är, att den, som sist bebodde stugan, troligen avled i mitten av 1800-talet. Det var en kvinna, som gick under namnet Ros-Lenan.

Den andra ruinen är belägen på Bredaslätts skifte (kyrkoherden Oskar Nygrens sommarställe) ett tjugotal meter från Arasjön och omedelbart norr om en gammal, mot sjön sluttande, gräsbevuxen åkerlapp väster om gården. Denna stenstuga har även varit en typisk backstuga och är så gott som fullständigt ingrävd i en åt söder vettande backsluttning. Endast södra väggen synes ha varit helt fri från jord. Även denna stuga har sin längdriktning i öster—väster. Den har bestått av ett större, åt öster beläget rum

Fig. II

(fig. II, a) och ett mindre (g) på västra sidan. Det större rummet har en golvyta om c:a 12 kvadratmeter. Det mindre rummet, som på grund av nedrasad jord endast ofullständigt kan iakttagas, är, tydligen beroende på terrängförhållandena, förskjutet c:a en meter åt norr, varför de båda rummens söderväggar icke legat i samma linje. Detta mindre rum, som troligen varit ett förrådsrum, har haft en golvyta om c:a 5 kvadratmeter. Så vitt man kan finna, har det icke haft någon direkt förbindelse med det större rummet utan varit försett med en egen, 2,5 meter lång och 1 meter bred ingång från söder. Det större rummets södra vägg (b) har en höjd av 1,2 meter och är c:a 1 meter tjock. Stugans ingång (f), som ligger i denna vägg, är c:a 80 cm. bred och numera belamrad med sten. Rummets västra vägg (c) är 1,35 och dess norra 1,5 meter hög. Den östra väggens höjd kan på grund av en mängd i rummet nedfallna stenar icke exakt angivas. Vinkelrätt från västra väggen (c) utgår en meterlång, 95 cm. hög och 50 cm. bred mur (d), vars uppgift är oklar. Möjligen har eldstaden legat i det lilla, fyrkantiga rum, som härigenom bildats i stugans nordvästra hörn. 4,9 meter*) väster om det med g betecknade rummet finns ytterligare ett rektangulärt (2,2 × 2,4 meter), murat rum (h), som är helt ingrävt i backen

*) Anm. Av utrymmesskäl har avståndet mellan de med g och h betecknade rummen på fig. minskats med tre meter.

Magnus Gudmundsson Fröbergs levnadsminnen från Urshult.

I det stora köpmanshuset vid Larmgatan i Kalmar satt på 1840-talet economie direktören Magnus Gudmundsson Fröberg och formade sitt livs bokslut, dels i en rad testamentariska förordningar, dels i en volym levnadsminnen. Hans tankar gingo tillbaka till barnåren i 1700-talets Urshult, till ynglingens och mannens försök att bryta sig ny bana, till kalmarårens köpmansliv. Magnus Fröberg tillhörde de stilla i landet och hade inte mycket övers för fest och flärd, han trivdes helst i sitt lilla, torftiga kontor på nedre botten i huset, där han till sena timmar satt och präntade i sina affärsböcker och i tankarna följde sina skepp på haven. En arbetets man och en enstöring var han, på sistone ansedd som ett original — men en man som om sig själv med all rätt kunde säga: "Min tid har förflutit under bestämda omsorger för mig själv och andra".

Magnus Fröbergs liv är berättelsen om en fattig smålandspojkes väg till stor rikedom och vägen är kantad av självförsakande enkelhet, flärdlös anspråkslöshet, stora umbäranden, bittra sorger och dyrbart vunnen erfarenhet. Från hemmet i Urshult kommer han tidigt ut i världen, men han drivs av omätligt kunskapsbegär att söka bryta sin bana först som herrgårdsfogde och sist som köpman och redare. I sitt gifte begåvades han icke med arvingar och största delen av hans efterlämnade förmögenhet tillföll i stället en stiftelse i Kalmar för vanvårdade och vanartiga barns försörjning och uppfostran till sedliga, nyttiga och arbetsamma människor. Denna stiftelse drev åren 1875—1939 skyddshemmet Norrgård i Kalmar med plats för 60 elever. Sedan detta utmönstrats som otidsenligt, upprättades 1942 det nuvarande skolhemmet Gudmundsgården. Stiftelsens tillgångar uppgingo år 1947 till 1.653.916 kr. I sitt testamente hade han också ihågkommit

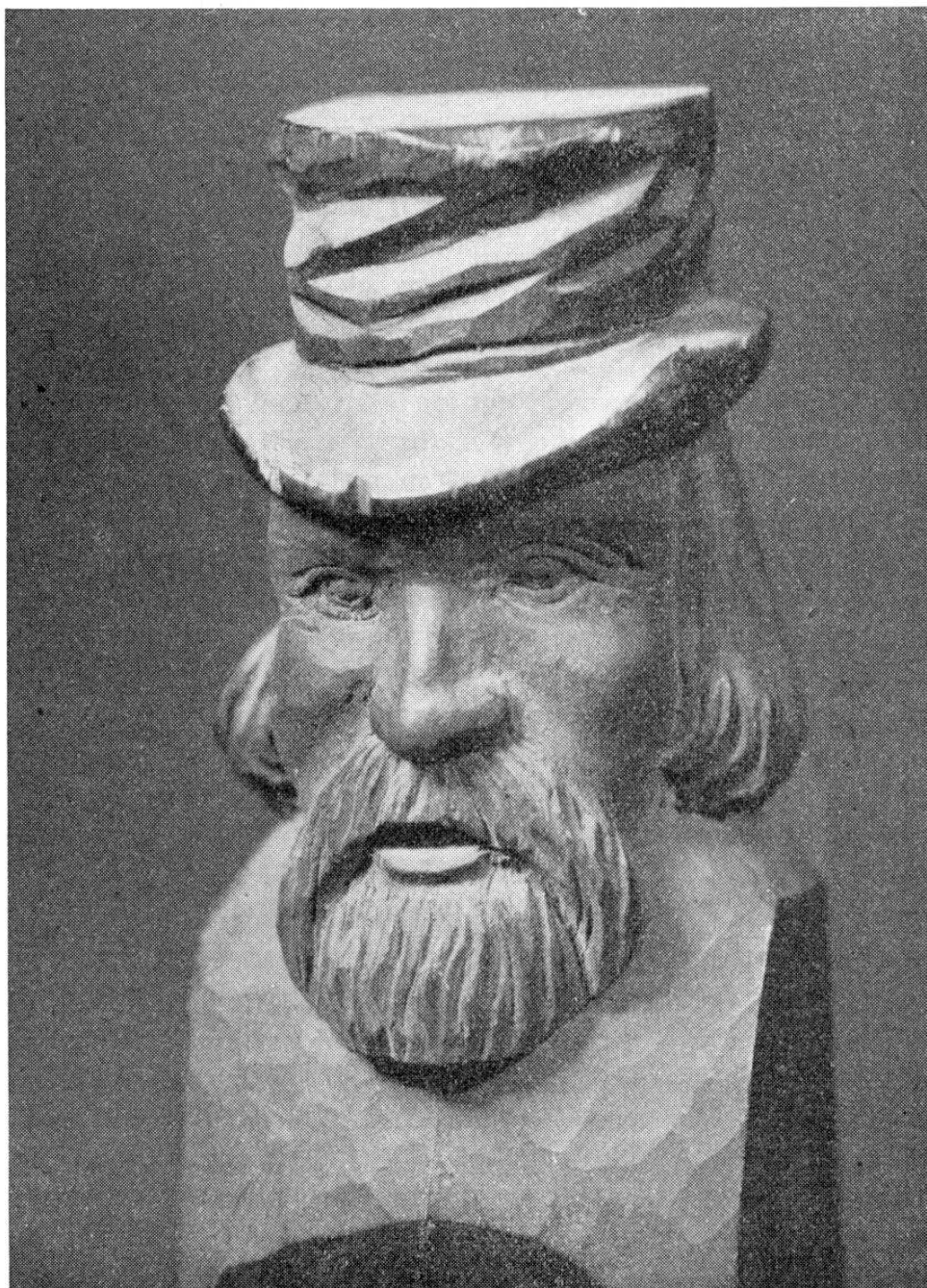
och utan ingång genom någon vägg. Troligen har det varit en jordkällare med lucka på taket.

Även denna stugas ålder är obekant. Fru Ida Strömberg i Yttre Hätteboda, som minns stugan, då den ännu beboddes, har uppgivit, att den hade jordgolv och takfönster. Fru Strömberg har också meddelat, att den, som senast bodde i stugan, var en kvinna, som kallades Fromma-Märtan och avled omkring 1885.

Huruvida det funnits flera stenstugor i denna del av Urshult är författaren obekant. Det synes dock icke osannolikt. De, som kunde ha vetat något härom, äro emellertid nu borta. I detta sammanhang må anmärkas, att en av framlidne skriftställaren Frans Pettersson i en för övrigt förtjänstfull uppsats i 1942 års Urshultskronika lämnad uppgift om en stenstuga på en till Sjöalycke hörande utmark, vilken beboddes av en gammal marinsoldat Rask, icke är heit korrekt. Stugan, som låg på Rönnekulla skifte och icke på Sjöalyckes utmark, var till största delen en timrad, låg ryggåsstuga. Endast väggarna till köket, som samtidigt var förstuga, bestodo av gråsten. Någon stenstuga i egentlig mening var den alltså icke.

Stockholm i augusti 1949.

Karl Loberg.

MAGNUS GUDMUNDSSON FRÖBERG

Träskulptur i Kalmar Museum

Foto Walter Olson

sin födelseort Urshult och ännu består den Fröbergiska fonden för fattiga barn i dess kyrkas räkenskaper.

Fröbergs levnadsminnen har av museiintendenten Manné Hofrén i Kalmar utgivits i tryck år 1945 i ett kulturhistoriskt samlingsverk Människor och miljöer. Med utgivarens tillstånd meddela vi här Fröbergs skildringar från Urshult, den del av minnena som ligger oss närmast om hjärtat. Här berättar ett ögonvittne om förhållandena i senare 1700-talets Urshult och skildringen är helt enkelt ovärderlig som den enda kulturskildringen från vår bygd vid denna tidpunkt.

Här berättar nu Magnus Gudmundsson om sitt liv med egna ord:

”Jag Magnus Gudmundsson Fröberg är född till världen den 20 oktober 1774 på Krono-Rusthållshemmanet Esbjörnåmåla uti Urshults Socken, Kinnevalds Härad och Kronobergs Län. Mina vördade föräldrar voro, Rusthållaren Gudmund Josefs-son Fröberg och Carin Pärsson, Min fader var en mycket förståndig och ärbär man, men sträng hufvader, den aldraminsta förseelse straffades exemplariskt, och jag var framför mina syskon den som hårdast fick umgälla begångna felsteg. För dess i hela orten kände redbarhet var han af höga och låga aktad och älskad, och af sådana skäl blef honom lemnat mångfaldiga förtroendeuppdrag. (Här skildrar Fröberg faderns uppdrag att uppvakta Gustaf III med socknens önskan att få domkyrkoadjunkten Josua Colliander på förslag till kyrkoherdetjänsten i Urshult, en skildring som avtryckts i Växjö stifts herdaminne). Min älskade och vördade Moder var af ett fromt mildt sinnelag, hon var i sin ort känd som en qvinnoprydnad inom och utom sitt hus, om om make, barn och den fattige, hennes bortgång blef hjerteligen begråten af alla som lärt känna henne, välsignelse öfver hennes stoft anropar jag den Evige Guden med rördt hjärta och känslöfull själ, det var hon allena som ingaf mig det första begreppet i Christendomen, hon inplanterade den i mitt unga sinne med den nit och den kraft, att jag i all min framfarna lefnad aldrig kunnat förgäta de ordalag, hon så vördnadsfullt uttryckte, och om mitt sinne i allt annat försvinner, tycker jag mig vara försäkrad derom, att intill min död, med Guds Nådiga bistånd få åtnjuta denna soliga hågkomst. Wi voro fyra syskon, en flicka och en gosse äldre än jag och en yngre. Oss alla lärde hon läsa i och utan bok, utan allt annat biträde och det så att hon och vi som barn finga ett smickrande beröm af församlingens Prästerskap. Hvad mig angår hade Gud begåfvat mig med ett sällsamt minne — som ett bevis derpå är, att då min äldste broder skulle läsa fram sig för Prästen, för att beredas till sin första Nattvardsgång, var jag på 12:te året gammal, och denne min bror hade ett ganska svagt minne för att kunna läsa utantill, och därför måste läsa och flerfaldiga gånger omläsa sina lexor, jag åhörde detta hans ifriga sträfvande, som så värkade på mitt goda minne, att då jag hört ett stycke 2:ne gånger, uppläste det rent och utan misstag i något ord eller mening, hvilket var bekymmersamt för min bror, men en förvånande och glad Supris för mina föräldrar. Genom min brors läsning lärde jag mig hela Lutherska Chatekesen, bräde emellan, utan, rent som vatten, utan att behöfva en enda gång se i boken. Wissierligen tycktes det vara illa gjordt, att min far icke beflitade sig om att skaffa mig i skola, med det välsignade stora minne jag egde, skulle det tyckas att jag skulle kunnat hinna upp till anseelig lärdom.

Men det är allena Gud som känner om detta kunnat blifva min lyckligaste lott. Min far ville begagna min lilla arbetsförmåga vid gårdsbruket, jag hade visserligen nog anlag och fallenhet för detta yrke, men hogen för läsning och att få lära mig

Skrif och räknekonsten var föremål för min längtan, men dermed kunde jag icke ernå målet. Jag grät och bad min far att få komma i skolan, min bror bad äfven, men förgäves. Jag grubblade grufveligen öfver huru jag skulle bete mig. Läsa i och utan bok kunde jag ganska väl, men icke skrifva. En knapp fjerdingväg från mitt hem bodde en Kapten och en Löjtnant, båda bröder, hade afsked och voro gamla ungarlar, deras namn var Gam. Vår Ryttare hade en son, något äldre än jag, liflig och ägde en god fattningsgåfva, denne var min bästa vän och förtroligheten rådde oss emellan för alltid. Dennes far hade talat med ofvannämnde Herrar att han skulle få lära skrifva och detta medgåfvo de med nöje och gossen började sin skolgång, och efter några dagars förlopp råkade jag honom som då talade om huru roligt det var hos dessa Herrar. Jag frågade honom om han trodde det skulle gå an att följa med till nämnde Herrar, han tillstyrkte det och det blef utan vidare afgjort, att jag morgonen derpå skulle göra sällskap, hvilket ock skedde. Wid ankomsten till Herrarne anmälde gossen mig, jag gaf min önskan tillkänna, att få lära skrift, det beviljades. Pennor formerades, förskrifter och Papper lagades i ordning och jag fick plats vid bordet och nu började jag skriva A B C och så vidare hela dagen, men mot aftonen måste jag med kamraten gå hem. Jag hade utan lof gått bort om morgonen, ingen i huset visste hvart jag taget vägen, det var naturligt att jag skulle för min förseelse få näpst, den uteblef ej heller, min Far gaf mig så mycket stryk som jag kunde ungefär tola och dermed upphörde min skrifskola, det blef annat af, morgonen derpå kl. 4 väckte min far mig och med allvarsam tillsägelse att följa honom och min äldste Bror ut på lögen och tröska vid ljus. — Ack hvad det kostade på mina späda lemmar, men strängheten hos min far tvingade mig till åtlydnad och jag måste bjuda till hvad mina små krafter förmådde. Wäl blefvo mina syskon ock så tillhållna med allvarsamhet att biträda vid alla förekommande göromål, men de voro alltid mera väl behandlade af min far än jag. Sällan passerade någon dag, som jag var fri för bannor och stryk.

Wid mognare ålder har jag funnit orsaken till denna öfverdrifna stränghet varit den, att jag var obeskrifligen eldig och yr samt ofta i mitt oförstånd gensvarig då bannor och förmaningar vankades. Mina bröder voro alltid färdiga att framföra klagomål på mig, de hatade mig verkligen, således värkade det ena med det andra min fader till vrede allt mera och mer, stundom till öfverdrift, vid hvilka tillfällen han förutspådde att jag skulle blifva en Galgfogel.

I denna bekymmersamma belägenhet var jag vankelmodig, grubblande svårligen hvad jag skulle företaga mig för att undvika en så ängslig belägenhet. Min välsignade ömma Moder sökte på allt sätt mildra mitt öde, under det hon tidt och ofta förmanade mig att ej vara så gensträvig och yr, hon kunde i hufvudsaken icke göra mer än att försöka med sina böner värka på min fader att vara skonsam, men han tolde aldrig höra någon min försvarare. Jag hade nu upphunnit mitt 13:de år och och något det 14, då jag fattade det beslut att aflägsna mig från min faders hus. Att få någon tjenst visste jag icke råd till, jag resolverade mig att tala vid en Sochne Skomakare, att få följa med honom i bygden att lära göra skoarbete, han gaf mig sitt löfte och jag infant mig på det ställe han hade bestämt. Jag lät ingen i mina föräldrars hus veta hvart jag tog vägen. Mitt första göromål i denna lära var att göra Becktråd, jag blef derom undervisad och detta var ej särdeles svårt men att lära laska ihop sömmar till skor var värre, jag fick först göra försök på läderlappar som dugde till ingenting, jag var het i kläderna, jag

var på ett främmande ställe och jag hade aldrig för hafvet Syl i hand, jag sökte till att uppfatta den lämnade undervisningen så godt jag kunde, men det kostade på mig de första 14 dagarne, det värsta var att husfolket skulle se och höra huru undervisningen tillgick. Dag för dag tyckte jag mig finna mera lätthet för yrket och mitt mod tilltog i samma mohn. Nu hade 14 dagar passerat, jag var mera djerf och sade min läromästare att jag gått från hemmet utan lof, och jag fruktade för hemmet. Mästaren lofvade då att om nästa söndag tala vid min far vid kyrkan, och då söka utverka tillgift för mitt begångna fel och om möjligt äfven löfte att få fortfara med hantverket. Mästaren höll sitt löfte, han passade på om söndagen och fick rätt på min far, och sedan ärendet var uträttat och ett villkorligt löfte var gifvet att jag skulle få lära handtverket, och att jag emellertid kunde komma hem utan fruktan för straff så att min mor kunde få förse mig med rent linne, hvarom jag visserligen och så var i behof, och jag hade en otrolig längtan att få råka min mor. Jag hade väl förut låtit henne veta hvart jag tagit vägen, men jag var orolig innan jag fick tala med henne, och jag begaf mig hem. Moralen af min far vankades och smädelser af mina bröder. (Fröberg berättar så att han var i tjänst hos sin läromästare i tre månader, funderade då på att söka till en ny mästare och kom till en skomakare i Humlamåla i Blekinge, berömd som en kunnig mästare. Hos denne var han i två år men övergav sedan skomakareyrket och tog tjänst hos en bonde.) Egentliga orsaken som gaf mig hog dertill, var, att denna bonde hade en dotter vid lika ålder som jag, hon var i mitt tycke obeskrifveligt vacker, och dessutom sedig, och beskedlig, vi visade hvarandra en ömsesidig kärlek och vänskap. Wi voro både helt unga, ingendera smittade af orena böjelser. I detta kära oskuldens tillstånd, var jag i hennes föräldrars hus 1 ½ års tid. Först på senare halfåret flyttade egaren till hemmanet som bestod af helt mantal säteri och hetade Rossmåla, men min husbonde blef i alla fall bibehållen vid brukning. Ägendoms Herren hade varit, om jag mins rätt, Mönsterskrivare och hetade Hagelsten. (Enl. P. G. Vejde, Kronobergs läns herrgårdar landskamrer Amund Hagelstein, 1795, död 1800.) Denne med sin fru hade 3:ne döttrar, en af dessa falt i mitt tycke, men huru skulle jag våga låta henne förstå det, hon var en vacker mamsell och jag en tjenstegosse. Min oförståndiga kärlek till henne kunde jag icke förtro någon, jag funderade natt och dag huru jag skulle bete mig för att gifva henne en vink som kunde upplysa henne om min lifveliga tillgifvenhet. Något annat medel kunde jag ej uppfinna, än att på allt görligt sätt bevisa henne tjenester. Påfunnet var riktigt, det gjorde önskad verkan, jag blef snart öfvertygad att hon fattat tycke för mig, förtroligheten gick steg från steg allt längre och längre och vi förklarade hvarandra en oryggelig kärlek. I anledning af denna nya och häftiga, jag må säga oförståndiga, kärlek, öfvergaf jag min första fästemo, hon blef orolig och det kostade äfven på mig, men hon var mera förständig än jag, hon tog sitt förnuft till fånga och gjorde mig aldrig några förebråelser. Jag har i all min dag högaktat henne derföre. Ödet förde oss sedermera långt åtskilda, 40 år efter vår skilsmässa spanade jag upp hennes vistande och fick den upplysning att hon var Enka och i knappa villkor, jag gaf henne ett litet prof af min hugkomst, medelst ett litet penningeunderstöd. Kärleken emellan mig och Mamsell Hagelsten fortfor, jag var mycket omtyckt af min älskarinnas föräldrar så länge de voro okunniga om vår kärleksaffär. Vid midsommarstiden antog jag städja till nästa års tjenst hoss detta härskap, och nu voro utsigterna Himmelskt glädjande för flickan och mig.

Men denna glädje blef kort. Vår vänskap blef upptäckt. Flickans Moder var en överdrifven sträng Fru, hon blef öfverväldigad av vrede, jag blef inkallad till förhör och jag måste återlemna städjan, min husbonde blef förbjuden att behålla mig längre i sin tienst. Min belägenhet var nu grufvelig, detta mit bekymmer var det hårdaste jag hittills hade ärfarit, både flickan och jag voro nu olyckliga, hon blef på det sorgfälligaste bevakad, hoppet att få råkas och beklaga hvarandra, var förlorat, och detta bidrog ej litet att förbittra vår sorg. Utom detta bekymmer, var jag icke litet bedröfvad deröfver, att jag nu ej hade någon tienst för tillstundande år, det var endast 6 à 7 veckor till Mikaeli. Jag hade öfvergifvet min faders hus, och jag visste att jag icke där kunde få inträde med mindre än genom en undergifven afbön för hvad jag hade förut felat i barnslig lydnad, och ehuru ung sade den inre rättskänslan mig att ett sådant steg vore min största skyldighet, men minnet af den hårda behandling hölt mig tillbaka och jag fruktade det mig skulle vederfaras en ännu strängare behandling, och i förening därmed svårsmälta förebråelser, som visst icke uteblifvet. (Fröberg sökte och erhöll en tienst som kusk hos en hovjunkare Silversköld å Hoka en mil från Karlshamn. Han träffade "sin kära Mamsell" några gånger och "heliga löften förnyades om oföränderlig trohet". Genom en förtrogen budbärerska påbörjades en förtrolig brevväxling, som hastigt avbröts, när mamsell Hagelstein av föräldrarna bortgiftes med en Cornet Erdtman. Meddelandet om detta trohetsbrott förkrossade ynglingen och bidrog troligen till att han förblev ogift tills han nått medelåldern.)

Efter 2:ne års tienst hos Herr Hofjunkare Silfversköld, begaf jag mig till hemorten, jag var nu temligen väl försonal med min fader, jag var vid 18 års ålder lifvelig och driftig, stark och modig. Min far hade ställt mig tienst hos Prostinnan Colliander i Urshult, ett utmärkt godt prästhus, hon var Enka och i högsta måtto i behof af någon pålitlig person. Min Far var hennes rådgifvare, hon hade hört talas om att jag ville till hemorten och bad min far, att förmå mig att taga tienst hos henne. Jag antog den, och blef förman för hennes jordbruk, och hvad för öfrigt hörde till den yttre hushållningen. Denna tienst innehade jag i 2:ne år. Jag hade i årlig lön 50 daler silfvermynt, 4 par skor, 2 marker ull och en Bock född vinter och sommar. Denna lön var allt för lite svarande emot mitt obeskrifligt svåra och trägna arbete, men på den tiden ansågs det icke så. Prostinnan blef gift med en Amiralitetspastor C. N. Stenstrand från Carlskrona, en både förständig och redlig man, som förstod utan mitt vidare biträde att själf förestå hushållningen. Efter denna tienst antog jag en annan hos en ansedd Rik bonde vid namn Nils Jönsson i Gröntebeda i samma socken längst i söder i skogsbygden, på 3:e mil nära Karlshamn. Den utlofvade stora lönen bedrog mig — 200 daler silfvermynt och några persedlar var den största lön man då för tiden någonsin hört omtalas, men jag fick med blodssvett betala den. Husbonden var en supare, lefde illa med sin älskeliga hustru. Underhållet var dåligt och arbetet obeskrifligen strängt, all sädesgrödan, som icke var obetydlig, måste jag och en kamrat aftröska vid ljus. Om dagarne i skogen för att hugga Bjälkar sågstockar Ek och Bokstaf. Arbetsordningen var alltid den, att då vi hemkommo ifrån skogen i skymningen för att tröska till dess man kunde se början till dagningen, då gick vi in i stugan för att skyndsammast få mat, som kallades dafvar, och när sista biten var i munnen, genast på dörren med yxan på axeln, och till skogs och så dag in och dag ut, hela vintern. — Till middag bestods ej mer än ett stycke bröd och en torr köttbit, och vår dryck hemtade vi i vattenhålur hvar helst vi sådana kunde uppsöka. Året

igenom bedrefs skogshugge, virkets Transporterande till sjöar och strömmar, samt därefter däss utläggande i Flotten, som sedermera nedfördes till Carlshammns Trädplats Torarp nära staden. Jag kan med själ påstå, att en sådan tjänst närmar sig ådömt slafveri. Tjänsteåret hade äntligen nått sitt slut, jag tackade min Gud att jag dermer kunnat uthärda, hvar den stora lönen tog vägen visste jag ej, jag hade fått lite i sänder, husbonden gjorde liqviden efter samvetet, jag fick vara nöjd och glad att få vandra min väg i Herrans fred. Jag var nu alldeles utledsen vid att tjäna, synnerligast bönder, jag antog derfore nu ingen tjänst påföljande året, i det stället åtog jag mig att hugga virke till hälften, det vill säga, Bjälkar, Sparrar, sågstockar och stäf, samt pottaskebränning, allt arbetet skulle jag förrätta och derför skulle jag hafva hälften af det belopp som vid försäljningen kunde erhållas, och skogsägaren den andra hälften; Gud skall veta att detta också var mödosamt och lite lönande, den enda fördelen var, att jag var mera fri och oberoende av husbondevälde. Hvad som var mäst svårt för mig i detta fria tillstånd, var födo-försörget.

Uti iholiga skogsbygden kunde jag ej hålla mig med annan föda än torr mat bestående af bröd och sogelvaror och till dryck vatten, om dagarna hölt jag i skogen, om natten hade jag mitt härbärke i en Backstuga, hos en gammal Enka. Jag längtade att få någon supismat om qvällarne, och för att kunna få den, köpte jag mig några marker Rågmjöl i sender, hvaraf min värdinna tillagade en välling, som kallades survälling. Denna tillredes på så sätt, att starkt uppkokat vatten slogs i en Tina eller litet kar, hvari mjölet islogs och flitigt omrördes, så att det blef som en välling, och därefter vid lagom värme lades surdeg däruti, som orsakade en stark jäsning. Efter ett par dagar var denna välling färdig att kunna förtäras och denna begagnades således i stället för annan supesmat. Hungren gjorde att den smakade ehuru den var grufvelig sur. Denna födoförsorg var visserligen icke motsvarande mitt mödosamma arbete, det jag med för mycken ifver fortsatte.

Det var min ungdomsstyrka som någorlunda kunde uthärda ett sådant slafveri. Det förvånar när jag tänker på huru jag ansträngde mina krafter. Om dagarne så länge dagsljuset räckte högg jag balkar, sparrar och sågstockar, och då mörkret inbröt uppgjorde jag stockeld och af förut framläpade och afsågade Bok och Ekklofvar, tillhögg jag vid lyset af Eldbrasan, Staf ända till kl. 9 à 10 om qvällarne och på nu beskrifna sätt fortfor jag ett helt år. Nu var jag ledsen vid detta lefnads-sätt, dels för den ringa förtjänsten, som så litet motsvarande min möda, och dels derför att jag tydligen förmärkte att jag genom sådana kraftansträngningar i förening med det dåliga underhållet skulle för mycket lida till min hälsa. Jag funderade hit och dit på min framtid. Jag beslöt att ännu ett år vara fri och ledig. Jag hade af mina små förtjenster hopsparat några Riksdaler, jag hade fått det infallet att försöka lära mig skrifva och tänkte så, att om jag kunde lära mig det och något räkna, så torde lyckan vara mig blid, och det förhjälpa mig till någon befattning som lindrigare och skonsammare forserade mina fysiska krafter. I samma prästgård där jag förut tjent i 2:ne år, var en god och beskedlig huspräst vid namn Ekman. Jag tog mig dristigheten fråga honom, om han ville hafva den godheten, att försöka lära mig skrifva, han lofvade mig det med nöje, jag dröjde icke länge utan infant mig, han gaf mig förskrift och undervisade mig beskedligt, jag profiterade af denna undervisning vissa dagar i weckan, och fortfor dermed 5 à 6 veckors tid, och därunder fick jag dels mat af min mor, då jag gick hem och

bad därom, och dels köpte jag mig mat i en nära prästgården belägen gård, visserligen fick jag icke alla dagar äta mig mätt, men mitt företagna arbete var icke strängt så jag bärgade mig väl.

Under denna skoltid besökte jag en man som jag långt förut lärt känna, denne var Inspektor hos en fru Majorska Boje född Ugglå, på Trehörna endast en half fjerdingväg från Prästgården, hans namn var Thoresson, en aldeles ovanlig god och from människa, han var därför af alla som kände honom höga och låga, älskad och agtad. Jag förtrodde honom, hvad jag åsyftade med min skolgång, jag bad honom om goda råd, han gaf mig dem, med hjertelig välvilja och uppmuntrade mig, och han lofvade att försöka hos alla sina vänner att skaffa mig en sådan befattning, som jag kunde utföra. (Fröberg önskade själv komma i tjänst hos någon handlande men hade för små kunskaper för att få en för hans ålder och strävan passande tjänst. Med Thoressons hjälp erhöll han istället plats som inspektor på en herregård Ramkvilla i Jönköpings län.)

Med tillträdet av denna tjänst år 1798 slutar Magnus Gudmundsson Fröbergs urshultsår och framgångens år börjar. Under flera inspektorstjänster samlar han erfarenhet, kunskaper och efterhand sparmedel, som han omsatte i varor och sålde med förtjänst. Förtjänsten drev honom till spekulation och trots många förluster lyckades han så småningom bli en rik man. Snart flyttar han till Kalmar, där han år 1816 vinner burskap som handlande och där han förkovrar sin förmögenhet och vinner allt större anseende. Genom sitt tillbakadragna liv anses han vara snål och originell till sin läggning och han bemödar sig därför om att i fortsättningen av sina minnen förklara att detta är en orättvis dom. "Det är sant att jag aldrig uppoffrat hvarken tid eller penningar på Calaser och nöjen. Om mina tillgångar medgifvit sådana uppoffringar under mina lifveliga ungdomsår hade också jag visserligen icke underlåtet att visa mig på styfva linan. Men medellöshet är ju ett laga förfall. Mina år framskredo, jag blef år från år äldre, förstånd och begrepp mognade och därigenom lärde jag mig förstå, att ett anständigt måttligt inskränkt levnadssätt uti allt, befordrar hälsa och välmåga och förnöjelse." I stället för att lägga ned de intjänade penningarna på onyttigheter strävade han enligt sina minnen att göra uppoffringar efter råd och lägenhet åt de behövande. Om denna hans strävan vittnar också hans sista vilja. När han omsatte sin strävan i handling glömde han aldrig sin hemsocken, Urshult, och hans egna ord må till slut vittna om hans omtanke om denna. "Minnet af min födelseort har ofta varet föremål för mitt medlidande emot fattiga derstädes, jag har ofta låtet utdela gåfvor till den mäst arma, synnerligast då missväxtår inträffat."

H. T.

Källa:

Uppsatsen "Jag vet att Herrens välsignelse gör huset rikt".

Magnus Gudmundsson Fröbergs levnadsminnen.

Ur Manné Hofrén: *Människor och Miljöer*.

Kulturbilder ur brev och dagböcker.

Kalmar 1945.

P.G. Vejde:

GÅRDARNA I URSHULT

ÖDEN OCH ÄGARE

FÖRETAL

De anteckningar om gårdarna i Urshults socken, som här påbörjats göra ej anspråk på fullständighet. En utförlig beskrivning av desamma skulle förutsätta årslånga och mödosamma arkivforskningar med åtföljande stora kostnader.

I samråd med redaktionen av Urshults Krönika har jag därför begränsat uppgiften till att på grundvalen av hos mig befintligt, under årens lopp insamlat källmaterial (jorde- och domboksexcerpter, anteckningar ur Växjö domkapitels arkiv m. m.) söka *teckna huvuddragen av de olika gårdarnas öden under tiden från reformationen fram till början av 1700-talet*. Skulle förhållandena det medgiva, kommer jag dock att medtaga notiser även från äldre och senare tidsskeden.

Förf.

1. Urshults Prästgård.

Som bekant utgjorde socknarna Urshult och Almundsryd under den tidigare medeltiden en enda församling, som vid olika tillfällen benämnes *Wam* (1282), *Hwæm* (1310) eller *Hwembo* (1389). Den gemensamma kyrkan låg då vid Bosgård på västra stranden av Vemboö, där man ännu utpekar platsen. Uppdelningen av den vidsträckta socknen synes ha skett i början av 1400-talet, ty 1423 nämnes *Nykyrke*, d. v. s. nuvarande Almundsryd, såsom egen församling. Dock var den då och ända fram till 1875 annex till Urshult.

På den tiden Vemboö var kyrkplats och alltså den odelade socknens medelpunkt, torde sannolikt även *prästgården* ha legat där. Det förefaller nämligen orimligt, att prästen skulle ha bott så långt från sin kyrka som nere i Urshult. Troligen blev denna gård hans boställe först i samband med tempelns förflyttning från Vemboö till Urshultsfjordens innersta vik. Därpå tyder i någon mån också ett gammalt brev från år 1426, i vilket bland sigillvittnena även nämnes socknens dåvarande kyrkoherde "Herr Nils i *Urshult*".

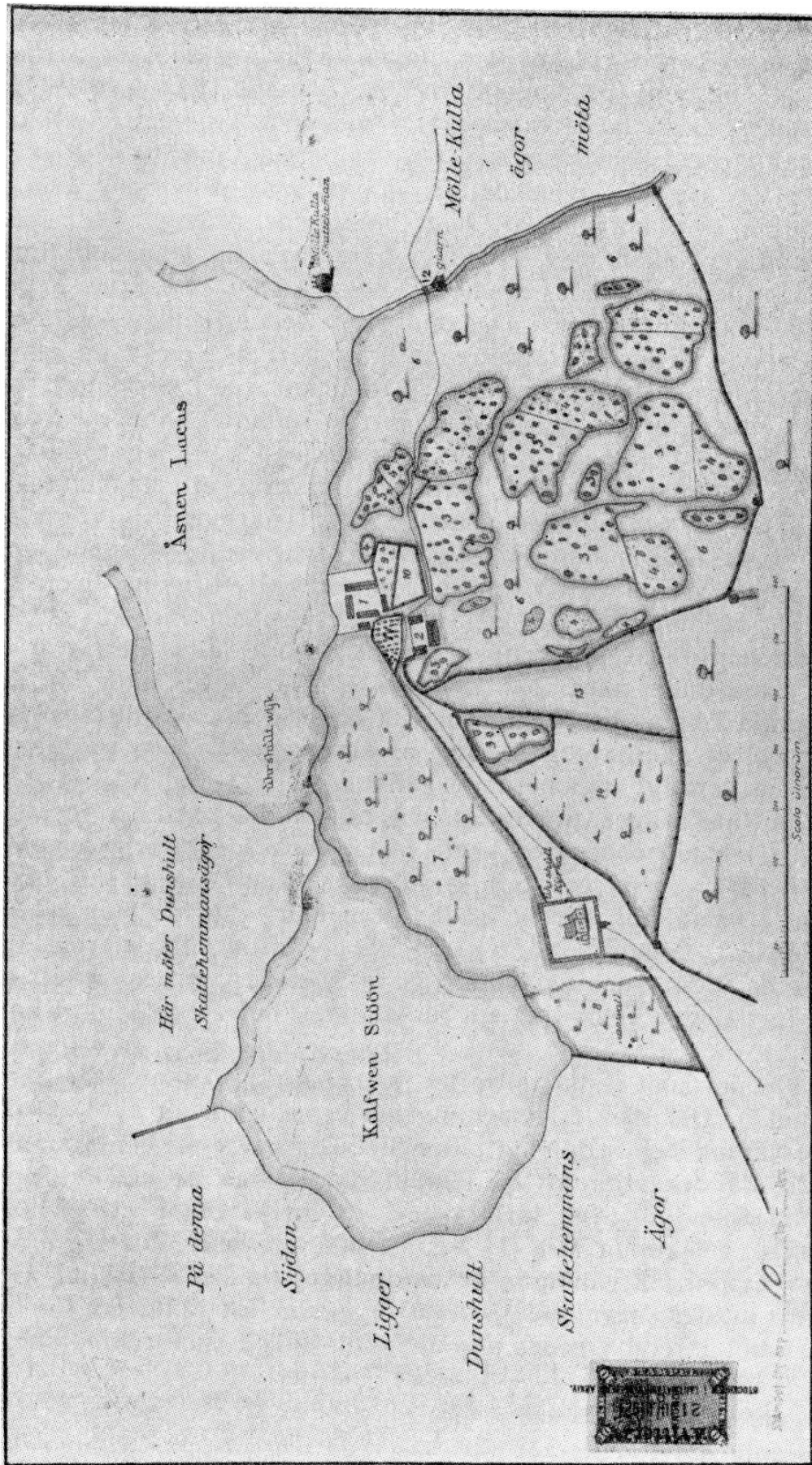
I likhet med de flesta övriga kyrkoherdeboställen finnes Urshults prästgård ej omnämnd i våra äldsta jordeböcker — anledningen var troligen den att kronan icke uppbar några ordinarie skatter av prästgårdsjord²⁾. Först i 1686 års reduktionsjordebuk finna vi hemmanet upptaget och då under *krono* titel sålunda:

"*Vrshulta Prestegård, 1 [hemman], Pastoris Boställe, som tillförne ej varit infördt i Jordeboken.*"

Att Urshults prästgård — och övriga gamla prästbol — nu börja redovisas som kronohemman måste väcka förvåning, eftersom de, i motsats till komministerboställena, aldrig torde ha varit kronans egendom. Sannolikt äro de tillkomna antingen genom donationer av enskilda personer eller ock genom resp. socknenmenigheters åtgöranden i överensstämmelse med landskapslagarnas stadgar rörande prästens rättigheter. Emellertid ligger prästgårdarnas tillblivelse så långt tillbaka i tiden, att alla skriftliga vittnesbörd därom, därest sådana ens existerat, småningom gått förlorade. När den stora jordindragningen sattes i gång av Karl XI, kunde församlingarna därför ej med åtkomsthandlingar styrka sin äganderätt, och detta jämte kungens kända reduktionsnit och stora allmakt avgjorde troligen den ovannämnda förändringen i kyrkoherdeboställenas jordreättsliga ställning. Först i vår tid har en mera rättvis och historiskt riktig uppfattning i denna viktiga fråga fått göra sig gällande.

Ehuru Urshults prästgård ända fram till 1680-talet är uteslutet ur kronans årliga jordeböcker, saknas ej alldeles upplysningar om hemmanet under äldre tider. Sålunda finna vi bl. a., att prästgården under Nordiska sjuårskriget (1563—70) blev uppbränd av danskarna. År 1600 vid den stora riksinventeringen i anledning av den s. k. hjälpeskattens utgörande antecknas gården ha åkerjord till 7 tunnors utsäde samt en kreatursbesättning av 6 oxar, 2 stutar, 1 tjur, 20 kor, 4 kvigor, 20 får, 3 svin, 2 hästar och 3 ston. All

²⁾ Jfr L. G. Linde, Sveriges Finansrätt, sid. 132. — Även de gamla adliga sätesgårdarna voro skattefria och äro av denna anledning uteslutna ur de äldsta jordeböckerna.

Karta över Urshults prästgård 1696.

1. Mangården, 2. ladugården, 3. åkerjord till 7 tunnor 1/16 skäppa utsäde, 4. åker till 4 t:r 4 3/8 sk. utsäde, 5-8. äng till 4 1/2 2/3 palmars hö, 9. trädgård "med några små träd", 10. kålgård, 11. humlegård till 300 stänger eller 2 lisp. humle, 12. en skvallkvarn som när flod är kan gå till husets behov, 13. en intäkt, 14. en dito, lammhage. (Efter karta i Lantmäteristyrelsens arkiv, Stockholm.)

Kulturen tämligen god och försvarlig.

Hemmanet skattlägges till 7/8 mtl⁴).

Från denna tid förskriver sig också den äldsta kända kartan över Urshults prästgård. Den är uppgjord av lantmätaren A. Rohman, bär årtalet 1696 och tillkom sannolikt i samband med nyss relaterade skattläggning. Se bild 1.

Av de hus i mangården, som redovisas i nyssnämnda syneprotokoll och å 1696 års karta, torde åtminstone en del ha uppförts av prosten Wiesel, ty om denne berättas i Herdaminnet, att han "nybyggde prästgården". Efter hans död 1696 flyttade änkan med sina fem barn över till Dunshult Storegård, som var familjens enskilda egendom. Sedan även prästfrun avlidit, hölls i januari 1698 bouppteckning i Dunshult över den ansenliga kvarlåtenskapen. Protokollet vid denna förrättning är ett digert aktstycke på c:a 40 foliosidor och ger läsaren högst intressanta inblickar i ett förmöget småländskt prästhus under Sveriges stormaktsdagar. I kontanter funnos 81 daler 8 öre silvermynt, av guld nämnas 1 kedja, 1 spänne och 7 ringar, tillsammans taxerade till 89 daler, vidare 3 "pärlband", varav ett med vita äkta pärlor, ett med granater och ett med svarta agater (pärlbandens värde har ej blivit utsatt) samt icke mindre än 91 stycken silverpjeser, bland vilka här må nämnas en brudkrona med infattade stenar, ett förgyllt silverbälte, kannor, skålar, bågare, tumlare och skedar. Silverföremålen värderas till 701 daler. Även boet i övrigt var synnerligen rikhaltigt. Inte minst storartat var biblioteket, som omfattade nära 200 nummer⁵). Allt detta hade tidigare givetvis härbärgerats i Urshults prästgård, och när vid högtidstillfällen därstädes guld- och silversakerna togos fram ur sina gömmor bör gästabudsalen ha företett en verkligt imponerande anblick.

I slutet av 1700-talet säges prästgårdsbyggningen ha varit så förfallen, att den näppeligen kunde bebos. Den kraftfulle kyrkoherden Karl Stenstrand (präst här 1797—1837) lyckades dock ej förmå sockenbönderna att bygga ny sätesbyggnad, i varje fall inte en sådan som han ville ha. Han inköpte därför frälsehemmanet Trehörna Södregård och uppförde här omkring 1810 ett vackert corps de logis, som sedan blev hans bostad. Det påstås, att han genom detta ståtliga bygge velat visa sin församling "hur en prästgård borde se ut".

I slutet av 1830-talet kom i alla fall efter många strider en ny prästgårdsbyggnad till stånd⁶). Det blev ett envåningshus, som i början av 1860-talet försågs med övervåning och sedan nyttjades till bostad av kyrkoherdarna ända till omkring 1923, då den efter att ha lämnat rum för en ny sätesbyggnad bortfördes och nu tjänstgör som lärarbostad vid kyrkskolan. Ett protokoll från en ekonomisk besiktning den 11 sept. 1866 upplyser, att dåvarande prästgården var "byggd i 2 våningar av knuthugget timmer på syllar av ek och under tak av bräder, näver och ytterst tegel, 53 fot lång, 25 fot bred och 20 fot hög, samt inredd i nedre våningen till sal, 2 rum och förstuga".

4) Växjö landskontors arkiv G II d 6, s. 672.

5) Om bouppteckningen efter kyrkoherde Wiesel se f. ö. Urshults Krönika 1948.

6) Stridens svallvågor nådde ända upp till högsta ort, såsom framgår av biskop Tegnér's skrivelse till statssekreteraren för ecklesiastikexpeditionen A. von Hartmansdorff 1838 (se Wrangel-Böök, Tegnér's samlade skrifter VIII, s. 516).

denna egendom tillhörde dåvarande kyrkoherden herr Olaus Olai Hægg, som även ägde föremål av silver till 98 lods vikt (c:a 1,303 kg). Förmodligen utgjordes silvret av skedar, dryckesbägare och smycken. I fråga om ädelmetall överträffas han blott av en enda person i socknen, nämligen Nils Larsson i Hätteboda, som ägde 100 lod silver. Enär endast vikten angives, får man ingen föreställning om föremålens individuella art, ej heller om deras värde.

Efterträdare till den 1604 mördade herr Olaus blev Steno Magni, förut domprost i Växjö. Om honom skriver prosten Magnus Wiesel (kyrkoherde i Urshult 1684—96), att han "rötte och intet bötte eller byggde, varken vid kyrkan eller prästegård". Måhända låg hans håg mera åt studier och meditationer än åt jordbruk och byggherrens verksamhet, i varje fall ägde han en betydande boksamling. Byggherre var däremot kyrkoherde Haqvinus Magni Platinus (1652—84), vilken på sitt boställe "uppförde ny sätesstuga och en del andra hus, anlade den första trädgården här, uppbröt två nya åkrar och uppröjde Stegellyckan och en annan hage, varför gården i hans tid såväl till åker som äng blev mycket förbättrad". Även kyrkan blev under hans tid istånd-satt och prydd³⁾.

Den första mera utförliga beskrivningen över Urshults prästgård finna vi i ett syne- och skatllägningsprotokoll från slutet av 1600-talet och av i huvudsak följande innehåll:

Mangården

Urshults sockens hus:

1 bod med loft, behållen.

1 " " " "

1 stegerhus (kök), gammalt och odugligt.

1 sockenstuga söder på gården, bör repareras.

Kyrkoherdens hus:

2 små stuvor öster på gården med spisar och annan inredsel, behållne.

1 sätesstuva samt en bokekammar på västra gaveln och ett kök östan till i förstuvan.

1 nattstuva med spis, behållen.

1 bod med loft över, behållen.

Ladugården

2 logglador med 2 golv, behållne.

1 fähus, behållet.

1 stall till 6 hästar.

1 får- och gethus.

Åkern brukas årligen med vårsäde. Utsäde 11 tunnor 5 skäppor.

Äng finnes till 41 palmar (vinterlass) hö.

Kreatur som kunna födas året om: 30 nöt, 2 hästar samt 30 får eller getter.

Humlegård, mest nyanlagd, till 430 stänger eller 3 pund.

Ingen timmerskog men en liten bokskog.

En skvaltkvarn, som går höst och vår.

³⁾ Växjö stifts herdaminne II, s. 67.

Urshults gamla prästgård fr. n.

Övre våningen beskrives ej, enär den var byggd av boställsinnehavaren (kyrkoherde G. Linnell) och således utgjorde hans privategendom. I övrigt antecknas huset vara "utvändigt oljemålat och med mycken omsorg iordningställt av Urshults församling, som därjämte bidragit till en vacker och kostsam planering å gårdsplanen, som under de sednare åren blivit verkställd".

Till mangården hörde enligt samma protokoll även 1 bod, innehållande visthus och källare samt uppförd 1842, 1 drängstuga, byggd 1860, och 1 bryggghus; alla dessa byggnader voro av timmer och försedda med torvtak⁷⁾.

Om de många och i flera fall märkliga prästmän, som under århundradenas lopp bebott Urshults prästgård, har i det föregående föga blivit nämnt. Den, som söker upplysningar rörande dessa, hänvisas till Växjö stifts herdaminne.

*

Varje gård har sina minnen, och detta gäller inte minst en prästgård som Urshults. Redan läget nära den gamla riksgränsen mot Danmark medförde ju, att dramatiska händelser här ibland kunde utspelas. Som redan nämnts, har prästgården åtminstone en gång — och sannolikt vid flera tillfällen — blivit plundrad och bränd av "jutegrannen". När fienden begav sig i väg och det blev tyst igen, återstodo av gårdens byggnader blott svarta osande

⁷⁾ Växjö domkapitels arkiv F III: 5.

*Urshults gamla prästgård fr. s.
bakom skymtar nya prästgården*

*Foto P. G. Vejde
juli 1923*

askhögar. Vid prästgården har det ibland vimlat av krigsfolk, reguljära trupper såväl som väpnade Urshultsbönder, av hästar, kanoner och trossvagnar. Säkerligen har prästen vid ilbud om högsta krigsfara mönstrat bondeskarorna från socknarna ute på kyrkbacken, talat till dem tröstande och frimodiga ord ur Gamla Testamentets profeter och även följt sina sockenbor ut till Kinnevalds gamla vaktställen i passen vid sjön Mien, vid Kompersmåla och Bjällerhult.

I sitt låga men gästfria hem ha han och han hustru också fått härbärga allehanda vägfärande: kronans officerare och kurirer, civila ämbets- och tjänstemän såsom fogdar och länsmän, domare och synerätter, visiterande bispar och andra kapitelherrar, ämbetsbröder, långväga resande köpmän, främmande personer såväl som kända. Ibland har det nog också hänt, att han i handfasta karlars sällskap måst ge sig av utåt ödemarkerna i söder för att underhandla med vilda skogsgångare om frid och säkerhet för socknens inbyggare och deras egendom. Förglömmas bör ej heller de tillfällen, då sockenborna sökt hans råd och hjälp i jordiska eller andliga angelägenheter.

I den långa raden av kyrkoherdar i Urshult från katolska tiden till våra dagar — nära ett 30-tal äro kända, om ock några blott till namnet — har säkert var och en haft sin egenart. Många synas ha varit lärda män, en och annan t. o. m. höglärd, somliga framstå som väldiga predikanter och

folktalare medan andra åter kanske haft enklare utförsgåvor, åtskilliga hade fullt upp av denna världens goda då andra drogos med fattigdom, vidare skymta vi i prästlängden praktiska jordbrukare och byggherrar samt myndiga, hårdföra män, som kunnat ta nappatag med bångstyriga bönder, likaväl som vi finna andra, vilka förefalla ha varit inåtvända studiekarlar med trivsel i bokkammaren, slutligen framträda några som stora original, då i stället andra väl varit som folk är mest. Alla ha de utan tvivel var på sitt sätt mäktigt bidragit till församlingens förkovran i andligt och materiellt hänseende.

*

2. Möllekulla.

Då namnet Möllekulla på 1540-talet för första gången nämnes i en av Gustav Vasas äldsta jordeböcker, hade denna gård redan genomlöpt ett betydelsefullt skede i sin utvecklingshistoria. Hemmanet hade upptagits av ödemarken, bebyggt och hävdats sedan lång tid tillbaka. Generation efter generation hade växt upp där, levat och verkat och slutligen gått till ro för alltid. Utan tvivel har gården varit skådeplats för många och ibland kanske dystra händelser, såsom vådeld, krig och örlig, men detta är och kommer väl även att förbli fördolt. Som minnen av forntida mänsklig verksamhet här får man måhända anse ett par jordfynd från Möllekulla, nämligen dels en förhistorisk slipsten med två slipytor, dels en sten med fem stycken s. k. älvkvarnar, den sistnämnda funnen vid grundgrävning och numera i gott förvar hos Hembygdsföreningen Gamla Urshult.

I Kinnevalds härads jordebok 1545, som synes innehålla den äldsta fullständiga förteckningen över dåvarande hemman i Urshult, nämnes under skatte titel bl. a. "*Jöns i Möllekulla*". Han var skattebonde och ägde alltså den gård han bebodde. Kanske hade hans förfäder besuttit den i flera generationer. Antalet skattehemman i socknen var vid denna tid blott 11; av de övriga 56 gårdarna hade 32 tillhört biskopsstolen och domkyrkan i Växjö men på 1530-talet indragits till kronan av Gustav Vasa i kraft av Västerås riksdagsbeslut 1527, 21 hemman ägdes av adeln och 1 gård var kyrkoherdens boställe. Hela antalet hemman inom församlingen uppgick alltså till 67, vilken siffra emellertid snabbt ökades, tack vare ett flitigt upptagande av nya gårdar, och redan 1552 hade stigit till 82, 1562 till 86, 1574 till 91 och vid århundradets slut till 99. Under 1600-talet tillkommo ytterligare blott ett par nya gårdar. Däremot uppodlades och förbättrades de gamla hemmanen i avsevärd grad, så att de var för sig mäktade ge bärning åt flera familjer, och detta blev begynnelsen till den i Urshult, särskilt vid dess sydgräns, nu starkt utvecklade hemmansklyvningen.

Jöns i Möllekulla nämnes även i 1552 års jordebok, men tio år senare är "Erengisle" ägare till gården och 1599 liksom ännu 1619 en viss Joen. Denne Joen var tydligen en förmögen man. Vid riksinventeringen år 1600 i anledning av "hjälpeskatten" deklarerar han 20 lod silver, 5 gilla oxar, 1 tjur, 18 kor, 2 ungdjur, 8 får, 5 svin, 1 häst och 3 ston. Gårdens åkerareal medgav ett utsäde om 10 tunnor; endast en gård i socknen hade mer åker, nämligen Midingstorp, där man kunde så 12 tunnor säd. Rätt mycket folk synes ha bott på Möllekulla. År 1613, då Älvsborgs lösen skulle börja indrivas, nämnas där utom Joen och hans hustru bonden eller brukaren Nils samt en man vid namn Bengt, som var "husfattig och gäldskyldig", vidare "Eskil Bråttfälling" ⁸⁾ samt två "sponeqvinnor", Anna och Märta. De fyra sistnämnda kommo på restlängd men fingo såsom "inhyses, förlamade och utfattige" sina påförda 7 daler silvermynt eftersänkta ⁹⁾.

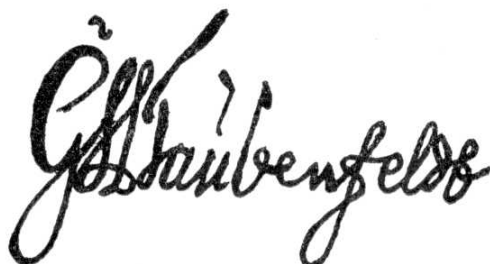
På 1640-talet och ännu in på följande årtionde skrives för Möllekulla

⁸⁾ Behäftad med fallandesjuka e. d.

⁹⁾ Kammararkivet: Älvsborgs lösen 1613, bunt 19.

en prästman herr Måns, vilken synes vara identisk med antingen kyrkoherde Steno Magnis i Urshult egen son Magnus Stenonis eller ock med hans styvson Magnus Petri, kaplan i Almundsryd. Huruvida jordebokens "Herr Måns" verkligen ägde gården är osäkert, möjligt är, att den på grund av sitt förmånliga läge invid prästgården förvärvats av fadern, resp. styvfadern, Steno Magni. Snart uppenbarar sig emellertid helt oväntat en långväga främling på scenen och gör vissa anspråk på Möllekulla. Det är den från Tyskland hemkomne sekreteraren Gustaf Hansson, adlad Taubenfelt.

Gustaf Hansson, borgmästareson och infödd stockholmare, hade omkring 1638 efter studier i Uppsala begivit sig ut till Tyskland och vunnit anställning vid svenska fredsdelegationen i Westfalen, först som kanslist och sedan i egenskap av sekreterare. Efter krigets slut 1648 sändes han till hemlandet, medförande till drottning Kristina och regeringen det dyrbara, ännu i behåll varande aktstycke, som förkunnade att freden mellan Kronan Sverige och kejsaren i Wien äntligen var slut. I glädjen över detta hugnesamma budskap slösade drottningen rikliga håvor på budbäraren och upphöjde honom även i adligt stånd, varvid han till sitt borgerliga nomen fogade det symboliskt betonade namnet Taubenfelt. Både namnet och vapnet, i vilket senare man skådar en flygande duva med olivkvist i näbben, skulle erinra om mannens verksamhet i fredens tjänst¹⁰).

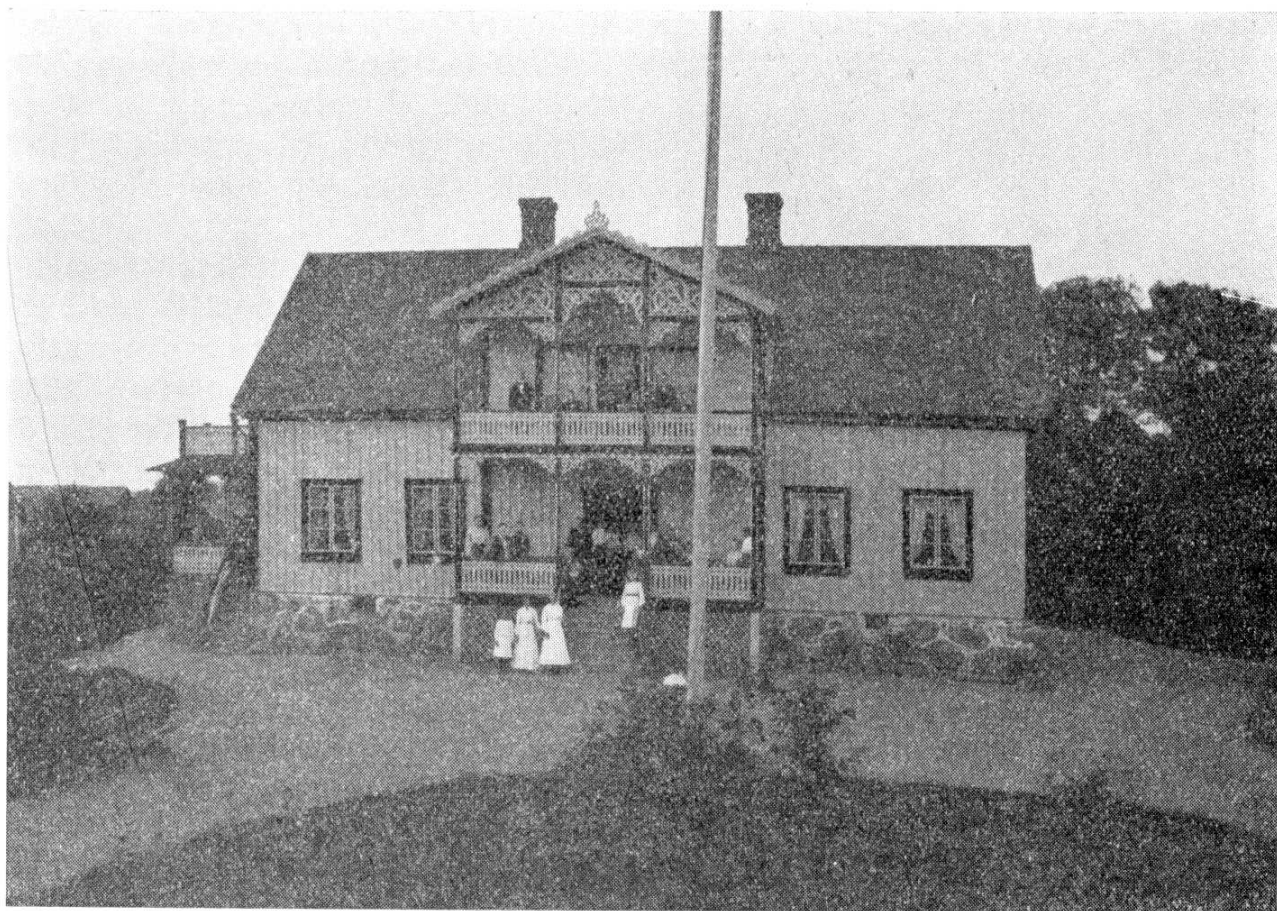
Gustaf Hansson Taubenfelts namnteckning 1669.

Bland de materiella gåvor Taubenfelt fick mottaga av den frikostiga drottningen märkes en förläning om 13 krono- och skattehemman i Åseda, Algutsboda och Väckelsångs socknar i Kronobergs län. Vad skattegårdarna beträffar, bör observeras, att donationen därvidlag inskränkte sig till räntan, d. v. s. *skatten*, av resp. hemman; jorden kunde ju ej bortskänkas, då den var skattebondens personliga egendom. Kronohemmanen däremot tillföll donatarien med såväl jord som ränta.

Efter denna lilla utveckling återvända vi till vårt egentliga ämne. År 1652 31/1 bortbytte Taubenfelt av okänd anledning sina donationshemman i Uppvidinge och Konga härader till kronan och erhöll som vederlag likvärdiga gods och räntor i Urshults och Almundsryds socknar. Därvid bekom han även Möllekulla, dock endast räntan därav, enär hemmanet var skattejord.

Umgänget mellan frälsemännen och deras förläningskattebönder var sällan angenämt eller fridfullt. Därtill förefunnos dem emellan alltför många friktionsproblem. Herremannen, som kunde vifta med ett kungligt donationsbrev, ville gärna jämställa den frie bonden med sina egna arrendebönder

¹⁰) Tyska ordet taube (duva) är här liktydigt med "fredsduva".

Möllekulla gård 1903

Foto Torne fotografateljier

och fördenskull avfordra honom dagsverken o. a. prestanda, vilket kränkte dennes frihetskänsla och ej sällan bragte honom till raseri. Domböckerna berätta ofta om svåra sammanstötningar mellan skattebonden och hans nya herre ¹¹⁾.

Ej heller på Möllekulla var tillståndet idealiskt. Denna gård torde nu åtminstone till en del ha tillhört kyrkoherde Haqvinus Magni Platinus, som brukade den med hjälp av sin svåger Håkan Jonsson. År 1669 påstår Taubenfelt i ett brev till Växjö domkapitel, att herr Haqvinus ej betalat skatten ordentligt, därtill skulle han ha gjort intrång på ålfiske och katissor m. m. Huru därmed i verkligheten förhöll sig och vilken vändning saken tog kan på grund av det ringa källmaterialet ej utredas, så mycket är dock visst, att Taubenfelt vid Kinnevalds häradsting i april nyssnämnda år lät genom sin gods rättare uppbjuda bl. a. Möllekulla såsom skattevrak. Tydligen var detta ett försök att vinna äganderätt även till jorden med byggnader och allt.

Så långt skulle det dock ej gå. Snart avled Taubenfelt, och sedan kom Karl XI:s reduktion med väldiga godsindragningar. Såsom varande gammalt bytshemman blev även Möllekulla graverat och föremål för undersökning. Visserligen drog denna ut på tiden, men den 11 juni 1688 förklarade reduktionskommissionen, att hemmansrätten skulle från och med år 1683 till-

¹¹⁾ Ett dylikt konfliktläge är skildrat i Vilhelm Mobergs kända roman "Rid i natt!".

*Anna Maria Olsson
f. Petersdotter*

erkännas kronan. De räntor donatoriens arvingar sedan dess uppburit, borde alltså inbetalas till staten.

Hemmanet hade därmed återvunnit sin urgamla ställning som fri bondejord.

I början av 1690-talet synes Möllekulla ha ägts av två familjer, nämligen dels änkan Elin och hennes son Nils, dels Per och hans hustru Ingeborg. Där skrives även inhysesmannen Måns, vilken tydligen var en nära anförvant till någon eller några av det övriga husfolket. I 1696 års "läselängd" för Möllekulla påträffa vi åter Per och Ingeborg samt Nils, som nu är gift med Anna. Nu nämnes även "*Möllekulla berg*", där följande personer hade sitt hemvist: Jon och hans hustru Märta, Sven och hustru Berta, salpetersjudarna Isak och Karl, drängen Per samt pigorna Anna och Kirsten. Senare bodde i Möllekulla även klockaren i församlingen Sune Persson, vilken vid Kinnevalds höstting 1729 utvaldes till nämndeman och därigenom "blev från sin förra beställning ledig". I medlet av 1700-talet skrivas för gården Per Persson, Håkan Andersson, Håkan Svensson och änkan Sara, ägare av vardera 1/4 mtl därstädes; 1832 ägdes 3/4 av Olof, 1/16 av Erik i Smöramåla Arnagård, 1/16 av Sven i Smöramåla Västergård och 1/8 av Per. År 1841 innehades 3/4 mtl i hemmanet — som nu var gästgiveri — av Sven Olsson (troligen son till ovannämnde Olof) och utbjöds av honom till salu. En annons i Wexjö Läns-Tidning 29/3 1841 meddelar bl. a., att den naturskönt belägna gården "är till ladugårdshusen väl bebyggd, men mangården tarvar någorlunda snar ombyggnad, därtill virke redan finnes på stället, som av en

blivande köpare kan erhållas antingen gemensamt med hemmansdelen eller ock särskilt efter överenskommelse". Vidare framhålles, att "hemmanet, som består av god svartmylla, äger 18 tunnland utsäde samt vinter- och sommarföder 3 hästar, 30 fäkreatur och 30 får. Vedbrand och gårdsle finnes till husbehov jämte tillräckligt lövbrott. Härifrån skjutsas till 7 gästgivaregårdar".

Någon försäljning kom dock icke till stånd, ty ännu på 1850-talet nämnes Sven Olsson bosatt på Möllekulla. Vid denna tidpunkt förekommer hans namn flera gånger i Växjötidningarna, dock mest i samband med hustrun Anna Maria, som slagit sig på *silkesodling*. År 1850 berättas sålunda, att han till Kronobergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott "inlämnat 800 st. silkespupp, framdragne av hans hustru under sommaren [1849]. Dessa äro genom förvaltningsutskottets försorg uppskickade till Föreningen för inhemsk silkesodling i Stockholm, vars sekreterare lovat anmäla bemälte hustru till någon passande uppmuntran"¹²⁾. Belöningen uteblev ej heller: nämnda förening översände 1850 "i brev till H:r Landshövdingen Greve Mörner 25 Rdr b:o att tilldelas Gästgivaren Sven Olssons hustru i Möllekulla såsom belöning för av henne verkställda försök till produktion av silkesodling och till uppmuntran att därmed fortfara"¹³⁾ Och 1852 12/3 meddelas i samma tidning följande : "Gästgiverskan Olsson på Möllekulla har även under förliden sommar uppdragit över 1000-de silkespupp, som på Hushållningssällskapet bekostnad blivt till Föreningen för inhemsk silkesodling i Stockholm uppsände och till inköp erbjudne".

Hur Urshults samhälle kom att växa upp på denna gårds ägor är en annan och senare historia.

¹²⁾ Nya Wexjö-Bladet 19/4 1850.

¹³⁾ Meddelat av red. Martin Sjöstrand, Växjö.

3. Rössvik.

Store- och Lillegård

Vid medeltidens slut tillhörde såväl Store- som Lillegård i "Rödsvich" Växjö domkyrka. Från början bestod Rössvik måhända av blott en enda gård, vilken genom uppodling småningom blev i stånd att ge bärgning åt ett par åboar med familjer och tjänare och slutligen betraktades som två särskilda hemman eller mantal.

På vad sätt Rössvik kommit i domkyrkans ägo är höljt i dunkel. Stifts-kyrkans en gång rika samlingar av jorde- och kopieböcker, gåvobrev och räkenskaper m.m. ha gått till spillo genom Gustav Vasas rekvisitioner, genom vådeld, fjendehand och vanvård, en förlust som är oersättlig. Emellertid kan tänkas, att Rössvik tillfallit domkyrkan genom gåva. De flesta av hennes många domäner torde vara gamla donationsgods, dock bör erinras om att biskopen och kapitlet då och då för domkyrkans räkning förvärvade lämpliga gårdar även genom köp eller byte. I Urshult possiderade hon i början av Gustav Vasas regering utom Rössvik 2 hemman i Sannahult och 2 i Froaryd, och småningom dyker ännu ett domkyrkohemman upp i jordeböckerna, nämligen Hunnamåla.

Efter reformationsriksdagen i Västerås 1527 indrogs Växjödömsens egen- dom till *kronan*, därmed också Rössvik, och ehuru väl åboarna där fortfa- rande figurera som "domkyrkolandbönder", voro de dock numera i realiteten kronans arrendatorer. Några av dem äro kända till namnet: Sven i Rössvik och Jöns Gedde ibm 1545, Jöns och Lille Jösse 1562, Birge och Jöns 1599. År 1600 nämnes en enda åbo i Rössvik, Jöns. Var manne den ena gården öde eller brukade Jöns båda hemmanen för ett? Vid "hjälpeskattens" utgö- rande samma år antecknas gården ha åkerjord till 6 tunnors årligt utsäde, och djurbesättningen utgjordes av 2 oxar, 2 stutar, 7 kor, 6 får, 1 svin, 1 häst och 1 sto. Till jämförelse kan nämnas, att bonden på Möllekulla sådde 7 tunnor, Klasamåla båda åboar vardera 8 och Måns i Gåsalycke 3 tunnor säd. Antalet kor var på förstnämnda hemman 20, på Klasamåla- gårdarna tillsammans 40, på Gåsalycke 5 och å socknens dåvarande 99 hemman 842 stycken.

Även 1613 nämnes blott en åbo i Rössvik, Nils, vilken vid gäldandet av Älvsborgs lösen i likhet med många andra sockenbor kom på restlängd, men "sjuklig, fattig och aldraeländigast" som han var, blev han förskonad från denna betungande extra skatt. I själva verket var Nils blott inhyses på Rössvik. Detta innehades nämligen nu och några år framåt av kvarter- mästaren vid kapten Cuninghames kompani Per Månsson. Omkring 1620 försvinner kvartermästaren från Rössvik — sedan han dock processat med Möllekulla ägare om ett notvarp i sjön — och nu nämnes där i stället Jon Gyding, som av tillnamnet att döma torde ha kommit till världen i Göinge ("Gydinge") i Skåne. Sedan innehades båda hemmanen i sex år av läns- mannen Bo Svensson, kanske samme man, som i slutet av 1630-talet blev underfogde i häradet efter sin genom Lindorm Ulfsax' på Osaby anstiftan mördade fader Sven Bosson i Stenslanda, Tävelsås socken.

I början av 1650-talet få de utarmade gårdarna i Rössvik — de räknades nu på grund av mångårig vanvård för blott 1/2 hemman vardera — en ny herre, den från historiken över Möllekulla kände sekreteraren, sedermera hovrådet Gustaf Hansson Taubenfelt. Han hade stora planer med avseende på Rössvik: han ville göra det till *säteri* och medelpunkt i sitt ansenliga ägovälde i Urshults socken. Han fick också hemmanen ”erkända för säteri” och synes ha börjat förbereda uppförandet av en sätesbyggnad på platsen; han ålade också åboarna såväl på Rössvik som på sina övriga donationshemman i trakten att göra dagsverken på det nya herresätet. Bönderna vägrade emellertid¹⁴⁾, och något corps de logis där torde aldrig ha kommit till stånd. Detta synes dock till ringa grad ha berott på böndernas tredska, som Taubenfelt säkerligen kunnat övervinna, utan fastmer på 1655 års riksdagsbeslut och dess för adeln ödesdigra följder. Enligt nämnda beslut skulle en fjärdedel av de gods och räntor, som frälset bekommit sedan 1632, indragas till kronan, en reduktion som är känd under namnet fjärdepartsräfsten och nödvändiggjordes av riksfinansernas bedrövlige tillstånd. Till reducibla gods räknades bl. a. sådana ”omistandes orter” som länsmanshemman. Nu var just Rössvik en dylik kronodomän, varför det ej dröjde länge, innan den togs till skärskådan av reduktionskommisarierna. Taubenfelt gjorde vad han kunde för att försvara sina rättigheter; bl. a. begärde han på Kinnevalds ting 20 maj 1656 häradsattest, som skulle utvisa, att Rössviks båda gårdar blott under en kort tid och rent tillfälligtvis varit boställe för ortens länsman. Härtill svarades av tingsrätten, ”att länsman Bo Svensson åbodde samma Rössvika gårdar för *ett* hemman efter gamble förmedlingen i 6 år och åtnjöt hemmansrättan på sin länsmanlön, det sjunde året flötte Bosse Svensson dädan och åtnjöt rättan åter på sin länsmanlön, men det åttonde året bekom välb. herr Taubenfelt samma Rössvika gårdar och vederkändes rättan, och således är med bemälte hemman beskaffat.”

Denna utredning torde mera ha skadat än främjat Taubenfelts sak. I Kinnevalds dombok 1661 förmäles helt kort, att ”2 halva länsmanshemman, donerade till välb. herr Gustaf Taubenfelt, äro med 1655 års ränta vederkända till kronan”. Jordeboken för år 1712 meddelar en annan och troligen riktigare tidsbestämning, nämligen att gårdarna reducerades först med 1656 års ränta.

Rössvik hade sålunda efter många skiftande öden åter hamnat i kronans ägo. Där skulle det dock ej förbli evärdeligen. Under de finansiella svårigheter, som yppades redan under Karl XII:s första krigsår, befanns nödvändigt att tillgripa försäljning i viss utsträckning av kronans väldiga domäner till enskilda personer under full äganderätt. I detta syfte tillkom 1701 ett kungligt brev, vari tillika den synpunkten uttalades, att dylika skatteköp borde kunna främja landets uppodling och ekonomiska välfärd i allmänhet. Samtidigt medgavs åboen (kronoarrendatorn) företrädesrätt framför andra till inlösen av den gård han bebodde och brukade. Av denna för landet och särskilt för dess bondebefolkning så gagneliga förordning begagnade sig många, och nu vandra enbart inom vårt län tusentals hemman över från kronan till åboarna. Vad Rössvik beträffar, skedde början med Storegården,

¹⁴⁾ Jfr Kinnevalds dombok 1655, pag. 9 f.

som 18 sept. 1701 köptes till skatte av Jöns Olufsson och Per Haraldsson för 100 dal. silvermynt. Längre dröjde det, innan Lillegården löstes, men den 10 jan. 1738 fingo Per Samsingsson och Jon Abrahamsson Kammarkollegii skattebrev å detta hemman emot en köpesumma av 90 daler.

Efter att i århundraden ha tillhört först Sankt Sigfrids helgedom i Växjö och sedan K. Maj:t och Kronan, varit bortgivet men blivit återkrävt, hade Rössvik sålunda till sist hamnat hos allmogen, dit vi förvisso bör räkna den för oss okände man, som i en dunkel forntid först bröt upp tegar på denna plats.

*

4. Stengårdsslätt.

I ett den 16 febr. 1649 dagtecknat brev¹⁵⁾ till drottning Kristina och Sveriges riksdag vittna nämndemännen i Kinnevalds härad tillika med Urshults sockenmän, "att ett tredingshemman, Stengåraslett benämnt, är uppbyggt här på Urshults prästgårds ägor och mulabete, så att benämnde prästgårds boskapsfädrift är på båda sidor om detta hemmanet". I salig kyrkoherde Olufs tid¹⁶⁾ hade Stengårdsslätt visserligen blivit lagligen utsynt, heter det vidare, men herr Oluf hade låtit sig nöja, varför hemmanet alltjämt brukades och beboddes av innehavaren. Nu ämnade församlingen i anseende till prästgårdens knappa betesutrymme och med åberopande av drottningens åt prästerskapet givna privilegium söka återvinna Stengårdsslätt under kyrkoherdebostället. Såsom torde framgå av nedanstående ledde åtgärden ej till något resultat.

Stengårdsslätt nämnes ej i 1545 års jordebok, men 1552 finnes stället upptaget i längden över socknens dåvarande sju "kronomålar", d. v. s. nybyggen. Innehavaren hette Gumme (Gudmund), och måhända var det han som först började odla mellan de många stora klippblocken ute på prästgårdens utmarker.

Huru länge Gumme levde och verkade är okänt; 1574 nämnes emellertid Abraham i Stengårdsslätt samt 1599 och ännu 1613 Mattes, vilken (enligt hjälpskattelängden) med 1 häst, ett par kävlingsoxar¹⁷⁾ och 4 kor brukade sina 3 1/2 tunnland åkerjord. Mantalsboken sistnämnda år förmäler, att han var gift och hade både piga och dräng. Han synes ha varit en duktig karl som redat sig gott, och hans namn figurerar inte på restlängd, där man eljest finner många av hans sockenbor upptagna.

I kameralt hänseende har Stengårdsslätt undergått åtskilliga förändringar under tidernas lopp. Jordeboken 1562 uppför stället bland socknens (f. d.) ecklesiastiska jordagods, vilket kanske berodde därpå, att det låg på prästgårdens ägovälde, men i 1574 års jordebok angives det ha blivit "vederkänt" såsom hertig Karls (sedermera konung Karl IX:s) arv och eget, d. v. s. som hans personliga egendom. Detta synes bekräftat av en uppgift i Kinnevalds dombok 1611, att Stengårdsslätt jämte 10 andra kronomålar i socknen tillförts K. Maj:t. I jordeboken 1619 däremot finnes ingen antydning om att stället skulle vara kungens, men väl att det varit föremål för skattläggning och därvid skattlagts till 1/3 mtl krono.

Snart skedde en ny förändring i fråga om gårdens jordnatur, såsom framgår av följande originalfastebrev¹⁸⁾.

På Kinnevalds ting 1629 den 20 aug. "kom för rätta Jöns Arne i Stengårdsslätt och var av Rätten vänligen begärandes tingskötning och laga-fångsbrev på förenämnde torp Stengårdsslätt i Urshults socken; Så emedan Kongl. M:t av gunst och nåder nådeligen efterlåtitt haver någre sine trogne

15) Urshults kyrkobok LI: 1. Brevet avtryckt i Rosengren m. fl., Ny Smålands Beskrifning.

16) Död 1604 (mördad).

17) Unga, ännu ej "gilla" oxar.

18) Texten här något normaliserad.

undersåter här i häradet, särdeles dem, vilka av skatta allmänning någre torp begynt och upptagit hava och fordom för krono inskrivne i jordeboken, måga härefter varda skattejord igen och komma under skatterättigheten¹⁹⁾, nämligen sålunda, att Jöns Arne bliver rätt jordägare, som är till att se av själva originalet, av vilket man en rätt kopia vid lagafångsbrevet, efterkommandom till rättelse, tillsätter. Och efter Jöns Arne beviste samme hemman Stengårdsslätt vara av skatte allmänning begynt och funderat vara och igönom sitt mödige släp och stora bekostnad haver det till jämföres kommit och ingen haver honom klandrat, oavsett torpet över natt och år uppbudet är [hål i pergamentet med textförlust], därför och efter samma H. Kongl. M:ts brevs kraft dömes Stengårdsslätt uti skattejord och fullkomligen tingskötes in under Jöns Arne, hans hustru Sissela Carlsdotter och bägges deras arvingar till evärdelig lagfången egendom

'medh husz, jordh, åker, engh, skogh och fämark
och i alla tilläger i wåto och torro
när by och fierran,
intet undantagandesz

af alt thet till för:de heman nu ligger
och af ålder medh retta tillegat hafver';

och efter för:de hemman efter H. Kongl. M:ts brev är vordet skattejord, må det efter skatterättigheten härefter ärvas, köpas, säljas, givas, skiftas och pantsättas efter Sveriges lag som annor gammal skattejord, och såsom det är ett gammalt urminnes privilegium, att all skattejord bör fri och ledig vara för städja och fodernöt²⁰⁾, och Kronan icke dess mindre hava sin fulla ränta, alltså är den perseglen²¹⁾ förändrad i skattepenningar i daler, vilka sålunda härefter i årliga jordeboken införde och kallade varda²²⁾.

Egendomligt nog uppföres Stengårdsslätt även efter detta under titeln krono i jordeböckerna, ja, ännu 1712, ehuru det då samtidigt antecknas i jordalängdens marginal, att det blivit "Skatte efter K. Br. den 13 febr. anno 1627". Orsaken kan ej med tillgängligt källmaterial utredas. År 1723 läser man följande marginalanteckning: "Anses som adelns odalfrälse". Denna nya förändring i gårdens jordnatur synes bero därpå, att Stengårdsslätt numera innehades av "Salig Ludvig Camerarii arvingar (om vilka nedan) och utgjorde ett av de många hemman, som dessa herrar fått i vederlag av kronan för sina genom reduktionen förlorade köpegods. Ytterligare längre fram i tiden betitlas gården omväxlande "nyfrälse" eller "skattefrälse" och till allra sist rätt och slätt "frälse".

På 1630-talet disponerade Gustav II Adolfs halvbroder riksamiralen m. m. Karl Karlsson Gyllenhielm Stengårdsslätt, såsom framgår av en visserligen ordknapp men talande annotation i 1635 års jordebok: "Herr Carl Carlsson 1635". Jämte denna gård innehade riksamiralen under längre eller kortare tid minst 25 andra hemman i socknen, av vilka de flesta voro anslutna till

19) Syftar på Gustav II Adolfs brev 13/2 1627.

20) Utlagor som ingingo i kronoarrendatorns skatt.

21) "Persedeln" eller "dessa persedlar".

22) Originalfastebrev på pergament, tillhörigt f. d. kyrkovärden G. H. Jonasson i Hultalycke.

hans båda sätesgårdar i Almundsryd, Grövik (ett ödelagt hemman invid Ålshult) och Trestenshult. Gyllenhielms innehav av Stengårdsslätt upphörde emellertid snart nog, och den 31 jan. 1652 kom hemmanet i händerna på sekreteraren Gustaf Taubenfelt, vilken vi erinra oss från beskrivningen över Möllekulla och Rössvik. Stengårdsslätt tillhörde nämligen den grupp av skatte- och kronohemman jämte 1 ålfiske och 2 öar i Åsnen — allt beläget i Urshults socken — som han nämnda dag fick i utbyte av kronan emot 1650 års donation i Konga-Uppvidinge fögderi. Stengårdsslätt blev nu för en tid bostad åt socknens länsman Måns Håkansson, som nämnes här 1659 m. fl. år och säkerligen var arrendator åt Taubenfelt.

Då reduktionen kom, blev Stengårdsslätt indraget till kronan, dock ej förrän med ingången av år 1683. Det var därefter kronans behållna egendom tills det troligen i slutet av århundradet överlämnades till "Salig Ludvig Camerarii arvingar". Dessa härstammade från en tysk rättslärd och diplomat, juris doktor Ludvig Camerarius, som 1626 trätt i svensk tjänst och sedan i egenskap av ambassadör åt "Kronan Sverige" gjorde vårt land ytterst värdefulla tjänster, inte minst under Trettioåriga kriget och vid fredsslutet. Den alltid frikostiga drottningen visste också att belöna hans nit och skicklighet, bl. a. upphöjde hon honom 1649 i adligt stånd. Både Camerarius och hans ättlingar förvärvade också åtskillig egendom här i landet, så t. ex. ägde Camerarii arvingar del i Lessebo järnbruk och synas även ha varit medintressenter i Ålshult m. fl. bruksanläggningar. En del av deras köpegods från kronan bortsopades väl av reduktionen, men snart ersattes dessa förluster genom anvisningar²³⁾ på kronohemman och skatteräntor särskilt inom, som det vill synas, Småland. I vederlaget ingick också Stengårdsslätt, och för denna gård skrivs Camerarii arvingar ännu 1775. Möjligt är dock, att de vid denna tid disponerade blott frälserätten av hemmanet, och att åboen eller åboarna nu förvärvat skatte- och besittningsrätten till detsamma.

*

Kammararkivet: Jordeböcker
 Donationsextrakt
 Hjälpeskattelängder
 Handlingar rörande Älvsborgs lösen 1613.

Lantmäteristyrelsens arkiv: Kartor.

Vadstena landsarkiv:

Göta Hovrätts arkiv: Domböcker för Kinnevalds härad.

Växjö Domkapitels arkiv: Akter, "läselängder".

Växjö Landskontors arkiv: Jordeböcker.

Skattläggningshandlingar.

Elgenstierna: Svenska adelns ättatavlor.

Virdestam: Växjö stifts herdaminne.

Rosengren m. fl.: Ny Smålands Beskrifning.

Växjötidningar.

²³⁾ Jämför Reduktionskommissionens brev 22/10 1698.

Innehållsförteckning

	Sid.
Krönika 1949	2
Gabriel Jönsson, författare, Vykort från norr	8
Fruksituationen m. m.	9
(N. Hellberg, kyrkoherde) Statistiska uppgifter rörande Urshults församling för år 1949.....	11
Hört och hänt 1949	14
Ur verksamhetsberättelserna	15
H. Tarstad. In memoriam.....	16
Ernst Agné, hemmansäg. En gammal hedersman (F. A. Juhlin).....	19
H. Tarstad. Levande museum.....	21
Karl Loberg, medicinalråd. När tankarna på barndomsstigar vandra. Funderingar över ett kartblad	22
A. Vejde, fil. lic. En lantvärnsman från Urshult (Peter Jonasson i Hunshult).....	26
Karl Loberg, medicinalråd. Två stenstuguruiner	30
H. Tarstad. Magnus Gudmundsson Fröbergs levnadsminnen från Urshult (bearbetning)	33
P. G. Vejde, fil. d:r. Gårdarna i Urshult, öden och ägare	41
Urshults Prästgård.....	42
Möllekulla	49
Rössvik	54
Stengårdsslätt	57